

TANZİMAT'A TEPKİ OLARAK ORTAYA ÇIKAN HALEB OLAYI (1850) ALEPPO EVENT WHICH AS A REACTION TO TANZİMAT (1850)

Hasan KARAKÖSE*

Öz

Haleb şehri tarih boyunca Suriye'de önemli bir konuma sahip olmuştur. Ayrıca şehirdeki ticari, ekonomik, sosyal gelişmeler hem bölgeye hem çevredeki devletlere büyük katkı sağlamıştır. On dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında şehirde tarihi iki önemli olay yaşanmıştır. Birincisi Halep'in İbrahim Paşa tarafından işgal edilmesi, ikincisi ise Tanzimat'ın gayri müslimlere getirdiği bazı yeniliklere karşı şehirde yaşanan tepkilerdir.

Ayrıca 1822'deki büyük deprem, Haleb'te ekonomik ve sosyal alanda duraklamaya yol açtı. Bu duraklama Avrupa'ya yapılan ticarete ve bölge ticaretinde olumsuzlukları beraberinde getirdi. Yeni gelişmeler sonunda sosyal ve siyasî konularını kaybettikleri inancına kapılan yerel eşraf Tanzimat'ın getirdiği değişimleri kabul edemedi. Köylerde ve şehir merkezinde tepki hareketleri yaşandı. Haleb'te çıkarılan olayların başlıca sebeplerini şöyle belirtmekte fayda vardır: a) Mısır'ın Kavalalı Mehmet Ali Paşa tarafından işgali ve bölgede yeni bir dönemin başlaması, b) İbrahim Paşa döneminde bölgeye ağır vergilerin konması, c) İbrahim Paşa'nın, Müslümanlar ile gayri müslim reâyanın eşit olduğunu ilan etmesi, d) Ayrıca halkın askerlik yapmaya karşı tepkisi de vardı. Asker alımına uygun bir kuralın olmaması, askere alınanların ne zaman evlerine döneceklerinin bilinmemesi, bu tepkiyi artıran sebeplerdendir.

Haleb'te yaşanan olaylar arşiv belgesinden alınan bilgilere göre 19.10.1850 (12 Zilhicce 1266) tarihinde Perşembe gecesi patlak vermiştir. Abdullah Bey ve adamları tarafından Bab-ı Nireb mahallesinde başlatılan olaylar üç hafta kadar sürmüştür. Halep valiliğinin tedbirleri ve İstanbul hükümetinin önlemleri sayesinde hareket etkisiz hale getirilmiştir. Şehirde patlak veren kargaşalar, Vali Zarf Mustafa Paşa'nın divan katibi İbrahim Raşid tarafından günü gününe kaleme alınmıştır. Bu bakımdan elimizdeki kaynak birinci elden yazılı belge olması açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Halep, Tanzimat, İbrahim Raşid, Zarf Mustafa Paşa, Eşkiya Abdullah Bey.

Abstract

Throughout history Aleppo city has an important location. Besides, commercial, economic and social developments in Aleppo is contribute both for this area and for surrounding states. In the first half of the nineteenth century, two historical important episodes became in the city. First, the fact that the city was invaded by İbrahim Paşa, second, sad events in the city where some against innovations was presented Tanzimat ediction for non-Muslims.

In addition, the greath earthquake in 1822 caused to standstill economic and social environment in Aleppo. This standstill brought negatives in trade with Europe and regional trade. Local landmark, who sing into blief in lost social and political position, could not accept comprehensive changes brought by Tanzimat. Somewhere in villagies and city centre (Aleppo) was seen reaction movements. There is benefit to indicate the main causes of the events, these are those: a) Occupation of Egypt by Kavalalı Mehmed Ali Paşa and the begining of a whole new area in this region, b) during the İbrahim Paşa, it is having heavy taxes, c) İbrahim Paşa declared that müslims and non-müslims is equal and they are no diffrent from each other, d) in addetion, ther was also reaction of the public against military service. Lack of the proper rule and not knowing when soldiers will return to them home are reasons for the increasing reactions

According to knowledge which is picked up from archives document brouk out in October 19, 1850, on Thursday night. Initiated events by Abdullah Bey and his men in the neighborhood of the Bâb-ı Nireb lasted about tree weeks. Thanks to measures of Aleppo governor and measures of the Istanbul government, Aleppo events have been deactivated. Disturbances, which was experienced in Aleppo centure, was written by İbrahim Paşa who divan clerk (sofa clerk) of governor Zarf Mustafa Paşa. From this perspective, our document is very important in terms of first-hand source.

Keywords: Halep, Tanzimat, (divan clerk) İbrahim Raşid, Governor Zarf Mustafa Pasha, Bandit Abdullah Bey.

1- GİRİŞ

1850 tarihinde Halep'te Tanzimat'ın getirmiş olduğu yeniliklere tepki olarak küçük bir grup, şehirde kargaşa çıkardı. Kargaşanın yaşandığı sıralarda vilâyette divan kâtipliği görevinde bulunan İbrâhim Raşid¹,

*Yrd. Doç. Dr., Ahi Evran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

¹İbrâhim Raşid (1812-1892/H.1227-1310), İstanbul'da doğmuş olup Müsellim Numan Efendi'nin oğludur. Mahrec-i Aklâm'da okudu ve Bayezid Medreseleri'nden icâzet aldı. Aynî Efendi'den Farsça dersleri aldı ve 1831 (1247)'de baş muhasebe kalemine tayin edildi. Bağdat vâlisi Mehmet Necip Paşa'nın Deâvî Nezâreti'nde bulunduğu 1835 (1252) senesinde deâvî kesedârı yamaklığında, 1841(1257) senesinde ise dâhiliye kaleminde görev yapmaya başladı. 1842 (1258)'de Kaptanı Deryâ Tahir Paşa'nın Edirne valisi olduğu sırada divan kâtipliği hizmetinde bulunduktan sonra, 1847 (1264) senesinde Belgrad Valisi Hâfız Paşa'nın da divan kâtipliğini yaptı.1850 tarihinde çıkan Halep olayı sırasında Zarf Mustafa Paşa'nın divan kâtipliği görevini yürütmekteydi. Bundan sonra yine 1852 (1268) tarihinde Zarf Mustafa Paşa'nın Erzurum'da divan kâtipliği görevine başladı 1852 (1268). Muhtar Paşa Mâlîye Nâzırı iken mühürdarlık görevine getirildi. 1857(1273)'de birinci defa meclis-i ticâret baş kâtiplerine, 1871 (1288) de ise ikinci defa yine aynı göreve tayin edildi. Üç ay sonra dîvân-ı istinaf ilâmât baş kâtipliğinde bulundu. Mahmud Nedim Paşa'nın Dâhiliye Nâzirliği'nde bulunduğu esnada Kastamonu ve Trablusgarb'da kapı kedhüdüğüne tayin edildi. 1873 (h .1290) tarihinde tekâüdüğe sevk edildi ve 1892 (11 Rebiülevvel

şehirde başgösteren hâdiseleri günü gününe kaleme almıştır. Bu makalenin amacı, İbrâhim Râşid'in risâlesini² tanıtmak ve yayınlamaktır. Ancak risâlenin tanıtımına geçmeden önce yaşanan olaylara kadar Halep hakkında genel bir bilgi verilmiştir.

1850 tarihinde olan Halep olayına geçmeden, bu tarihe kadar şehirde meydana gelen sosyal, kültürel ve ekonomik yapı hakkında kısaca bilgi verilecektir. Böylece gelişen olayların çıkış nedenleri daha iyi anlaşılmuş olacaktır.

Tanzimat'a kadar Arap vilayetlerinde, yerli hânedanlar yönetimde söz sahibiydiler. Tanzimat döneminde yapılan önemli değişiklik sonucunda Arap vilayetleri merkezî yönetim sistemine girdi. Fakat Hicaz bölgesi özel durumunu korudu ve kutsal kabul edilen bu bölge kendine has idârî yapı olarak varlığını devam ettirdi (Ortaylı, 1985: 1032-1033).

Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa, 1831 tarihinde Filistin ve Lübnan'dan başlattığı seferini kuzeye doğru devam ettirdi ve 15 Temmuz 1831'de Halep'e girdi. Şehir halkı İbrahim Paşa'dan yana tavır ortaya koyduğu için Osmanlı ordu komutanı Hüseyin Paşa, halkın tepkisinden dolayı daha büyük olumsuzluklara meydan vermemek için şehir dışında kalmayı tercih etti (Mustafa Nuri Paşa, 1992: 270-272 , Altundağ ,1988: 61-62). Suriye halkının İbrahim Paşa'ya desteğinin iki sebebi olduğu kabul edilmektedir. Birincisi, halkın Padişah İkinci Mahmud'un reform hareketlerine karşı duyduğu tepki, ikincisi ise İbrahim Paşa'nın halka ümit telkin eden bir takım vaadlerdir (Samur, 1995: 119-120).

XIX.yüzyılın ilk yarısında idarecilerle halk arasında zaman zaman yaşanan tatsız sürtüşmeler ve 1822'deki büyük deprem (Bayraktar, 2004:31-32), Halep'te ekonomik ve sosyal alanda duraklamaya yol açtı (Eldem, Goffman, 2003:71-72). Bu duraklama Avrupa'ya yapılan ticarete ve bölge ticaretinde olumsuzlukları beraberinde getirdi (Eldem, Goffman, 2003:71-72).

1831'den sonra Suriye tarihinde yeni bir dönem başladı. İbrahim Paşa tarafından Mısır'da yürütülen yenilikler ve reformlar ile Arap Hıristiyanlar'ın İbrahim Paşa'nın desteği sayesinde kazandıkları özgürlükler, Arap milliyetçi hareketlerinin başlamasında etkin oldu (Tibi,1998:126-127) . Ayrıca İbrahim Paşa Suriye'de farklı dinler için eşit statü getirip Hıristiyanlar'ın idârî görevlerde yüksek kademelere kadar çıkmalarının önünü de açtı (Tibi,1998:126-130).

Yeni gelişmeler sonunda sosyal ve siyasî konumlarını kaybettikleri inancına kapılan yerel eşraf bu kapsamlı değişimleri kabul edemedi. 1831-1840 yılları arasında ülemânın desteği ile İbrahim Paşa rejimine karşı yer yer köylü ayaklanmaları patlak verdi (Tibi,1998:126-131). İbrahim Paşa'nın Suriye ve Halep gibi yerleri işgal etmesi bölgedeki geleneksel dokunun değişmesine sebep oldu (Ma'oz, 1999:288).

Çok geçmeden İbrahim Paşa'nın vaadlerinin gerçek olmadığı anlaşıldı ve onun yönetiminden en büyük zararı Şam ve Halep gibi şehirlerde oturanlar gördü (Samur,1995:69). 1834 yılına gelindiğinde Şam ve Halep'in yanında, Beyrut, Antakya ve Kilis'te İbrahim Paşa yönetimine karşı isyanlar çıktı (Samur ,1995: 75).

Halkın tepkisinin haklı sebepleri vardı. Çünkü, Müslümanlar ile Hıristiyanlar'ın eşit olduğu belirtildiği halde, devlet görevlerine çoğunlukla gayri müslimler alınmaktaydı. Hıristiyanlar askere alınmazken (Tunalı, 2003: XXIV-XXV). Müslümanlar askere alınmış ve cephelere gönderilmişlerdi. Bu arada sivil Hıristiyanlar'ın silahlanması, Müslüman halkı rahatsız etmiş, yer yer halkın başka yerlere göçü ile ziraat, çiftçilik ve sanayi gerilemişti (Samur,1995:119-120 Ma'oz, 1999: 298-291).

Mehmet Ali Paşa yönetimi 1840'da Suriye'den çekildi ama reformların etkisi uzun zaman devam etti. Misyonerlerin millî dil bilinci doğrultusunda çalışmaları Araplar içinde dil bilincinin doğmasında etkili oldu. Bu çağın ortalarından sonra Araplar'da başgösteren milliyetçilik hareketlerinin temellerini buraya kadar indirmek mümkündür (Tibi,1998:126-133).

1310) de vefat etti. Merkez Efendi Kabristanı'na defnedilen 1850 (Zilhicce 1276) İbrâhim Râşid'in Haleb'de meydana gelen olaya dâir " Vaka-i Haleb" isimli risâlesi ve bir de divânı bulunmaktadır. (İbrahim Râşid, *Vak'a-i Haleb*, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü, No: 9645,s.24 **Fatin**, (1271). *Hâtinetü'l-Eş'ar*, İstanbul: ,s. 118-119, **İbnülemin Mahmud Kemal İnal**, (1988). *Son Asır Türk Şairleri*, c. III, İstanbul: Dergah Yayını, s. 1365-1369, **İpekten, Haluk, İsen, Mustafa**, vd.(1988). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, s.370) Kısa boylu, hoş sohbet olan İbrâhim Râşid'in düzgün bir nazmı ve şairliği vardır. Nazımlarını,büyük iltifat ve teveccüh gördüğü Mahmud Nedim Paşa adına topladı ve eserine " Divânçe-i Âsâr-ı Aşk 1251" ismini verdi.(**İbnülemin Mahmud Kemal İnal**,(1988). a.g.e, c.III . s.1366)

² İbrahim Râşid, *Vak'a-i Haleb*, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü, No: 9645 numaradaki eser daha önce herhangi bir yerde yayınlanmamıştır. Yazar, eserden de anlaşılacağı üzere, Haleb'de çıkan olayların yatıştırılması görevinde bulunmuş ve daha sonra yaşananları kaleme almıştır. Dolayısıyla eser orijinal bir belge niteliğindedir. **İbnülemin Mahmud Kemal, İbrahim Râşid'in Divanı ve Vak'a-i Haleb** isimli eseri hakkında şu bilgiyi vermektedir: "Divanının kütüphanemde bulunan nüshası ile "Vak'a-i Haleb" damadı Ahmet Rifat Bey tarafından hicri 1888 (1305) senesinde tebyiz ve sadr-ı esbak (sadrizam) merhum Said Paşa'ya takdim edilmiştir" (**İbnülemin Mahmud Kemal İnal**,(1988). a.g.e, c. III, s. 1367) İbrahim Râşid, Halep vilâyetinde divan kâtipliği yaptığı sırada çıkan olayları kaleme almış ve buna **Vak'a-i Haleb** ismini vermiştir. Yirmi dört sayfa ve rika ile yazılan bu eser İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar bölümünde bulunmakta ve demirbaş numarası 9645'tir.

Baharat Yolu ve Anadolu'yu Suriye'ye bağlayan yol üzerinde bulunan Halep'te tarihin ilk dönemlerinden beri canlı bir ticarî hayat var olagelmıştır. Hayvancılık ve dokumacılığın şehir hayatında ayrı bir önemi bulunmaktadır. Özellikle dokumacılık şehrin ve diğer yakın çevrenin ihtiyacını karşılayacak düzeyde idi (Akdağ, 1949:509 Bayraktar, 2004:59-63) . İstanbul ve Anadolu'dan gelen hac kabileleri şehirde ticaretin artmasına önemli oranda katkıda bulunurlardı (Orhonlu, Osmanlı İmparatorluğunda Derbend, 1990: 25). Hindistan'dan Basra'ya gelen ticaret yolları kara ve nehir yolu ile Halep'e gelir, kervanlar buradan ya İskenderun Körfezi'ne veya Trablusşam'a ticaret mallarını taşırlardı. Şehirden ayrıca tahıl, imal edilen barutlar, işlenen bakır ve kurşunlar, Anadolu, İstanbul, Basra ve Bağdat gibi çevre şehir ve bölgelere gönderilirdi (Orhonlu, Osmanlı İmparatorluğunda Şehircilik, 1984: 127) .

Yeni Çağ başlarında Güney Afrika deniz yolunun keşfedilmesi ile Osmanlı Devleti XVII. yüzyıldan sonra deniz ve kara yolları bakımından önemini yitirmeye başladı. Bu durum Şam, Halep, Bağdat, Diyarbakır ve Bursa gibi kumaş sanayiî gelişmiş şehirlerin önemini kaybetmelerine sebep oldu. Ticaret ve sanayideki çöküntü ziraatte de kendisini göstermeye başladı. Bundan böyle Osmanlı Devleti ticaret bakımından Avrupa ile Asya arasında eski gücünü koruyamadı (Karal,c.VI,1995:215). Osmanlı dokuma sanayiî XVII. ve XVIII. yüzyıllarda oldukça iyi durumdaydı. Şehrin ticaret yollarının üzerinde bulunması ve ticarî malların bir bakıma dağıtım merkezi olması, önemli bir etkendi. Ne yazık ki ticaret ve sanayiî XIX. yüzyılın ilk yarısında devletin her tarafında sarsılmaya ve çökmeye başladı (Sarc, c.I.1999:426-427 Karal, c.VI,1995:239 Önsoy,Sayı,197,1986:826-828 Stefanos,c.II, 1987:60-61 Raymond,1995:189) .

Halep vilayetinin genel olarak gelir kaynaklarına baktığımızda, çöl olan doğu kısımlarının dışında tahıl, sebze, kayısı, fıstık, üzüm, zeytin, erik, vişne ve kiraz gibi meyveler ve yonca yetişirdi. Yetiştirilen tahıl ürünleri şehrin ihtiyacını karşıladığı gibi diğer vilayetlere de satılırdı. Hayvancılık yaygın olduğundan, hayvan ürünleri bol miktarda bulunurdu. Sanayide kullanılan iplik çeşitleri, kefiyeler (omuza atılan şal), sırmalı çarşaf, mendil, maşlah, çetârî (ipek kumaş), canfes (ipek kumaş), kutnî (pamuklu), kezî (ipekle karışık kumaş) gibi kumaşlar, elaceler (renkli kumaşlar), güzel Mısır hasırları, pastırma, tuzlu fıstık, şeker çeşitleri, sırmacılık, saraçlık, kuyumculuk, marangozluk, taşçılık, sabunculuk, boyacılık, debbagçılık, kalaycılık, bakırcılık gibi sanatlar sanayi ve ticaret ürünlerinin başlıcalarıdır (Halep Salnamesi (1314/1896), s.175 Bayraktar, 2004:100-103).

Halep'te çıkarılan karışıklık, daha önce vilayette olmuş bazı olaylara ve Tanzimât'a karşı yapılmış bir tepkinin sonucudur. Bütün Suriye ve Halep'teki idâre karşıtı olayların başlıca sebeplerini şöyle belirtmekte fayda vardır: a) Mısır'ın Kavalalı Mehmet Ali Paşa tarafından işgali ve Mısır ve Suriye dahil tüm bölgede yepyeni bir dönemin başlaması, b) İbrahim Paşa (1831-1841) döneminde tüm bölgede ağır vergilerin konması (Sauvaget,c.V/1,1950: 122 Masters, 1990:4), c) İbrahim Paşa'nın reâyanın eşit ve birbirinden farksız olduğunu ilan etmesi. Ancak bunun arkasından danışma meclislerinde gayri müslimlere yer verilmesi, daha önce yasak olan ata binmek, silah taşımak, cariye satın almak, renkli sarık sarmak gibi yasakların kaldırılması Müslümanlarca hoş karşılanmadı, d) Diğer bölgelerde olduğu gibi burada da halkın askerlik yapmaya karşı tepkisi vardı. Askere almada uygun bir kuralın olmaması, keyfi asker toplama, askere alınanların ne zaman döneceklerinin bilinmemesi, bu tepkiyi artırdı (Samur ,1995:59-68) , e) XIX. yüzyılda yerel adliye sistemi dışında kalan azınlıklar, büyük güçlerin himayesine girince, ciddi sıkıntılar başladı. Başta Fransa elçileri olmak üzere diğer Avrupa güçleri, Hıristiyanlar üzerinde himayeci siyaset hakları varmış gibi hareket ettiler (Raymond,1995: 75) .

1839'da ilan edilen Gülhâne Hatt-ı Hümayûnu dini ne olursa olsun Osmanlı teb'asına eşit haklar getirdi. Daha önce İbrahim Paşa'nın vaadlerinden rahatsız olan bölge halkı, aynı endişeyi bu defa Tanzimat'ın getirdiği yeniliklere karşı taşımaya başladı. Zaman zaman Müslümanlar ile gayri müslimler arasında tartışmalar yaşandığında, yöneticilerin Hıristiyanlar'dan yana tavır almaları gibi örnekler bu rahatsızlıkları gün yüzüne çıkardı. (Commins,1993: 21-22).

Tanzimat'ın temel prensibi, inanç ayrımı gözetmeden, herkese eşit haklar vermektir. Böylece yeni düzenleme sayesinde azınlık durumundaki gayri müslimler ile çoğunluk Müslümanlara aynı siyasi ve yasal haklar verildi. Müslüman halk belki de en fazla bu hükme karşı çıktı ve Tanzimat muhalifi bir kesimin oluşmasına yol açtı (Ma'oz, c.IV. 1999:287). Fermanı hazırlayanlar böyle sosyal tepkilerin olacağını ya hesap etmediler veya önemsemediler. Onların esas amacı, gayri müslimleri memnun etmek ve Osmanlı idaresinde kalmalarını sağlamaktır (Arsel,c.I, 1999: 123-124). Müslümanları en fazla rencide eden çan çalmanın serbest bırakılması oldu. Hıristiyanlar, bundan sonra şehir, kasaba ve köylerde serbestçe çan çalmaya başladılar. Sonunda hem idarecilere hem de gayri müslimlere karşı, halkta nefret duygusu ortaya çıktı (Eren, c.XI,1970: 722). Burada bir kısmını sıraladığımız hoşnutsuzluklar Osmanlı Devleti'nin bazı yerlerinde patlak veren tatsızlıklar gibi Halep şehrinde de yaşanmıştır (Ortaylı, Osmanlı İmparatorluğun'da İktisâdi , 2004 : 112).

Halep'te yaşanan olaylara gelince; kaynağımızdaki bilgilere göre Halep'te olaylar, 19.10.1850 (12 Zilhicce 1266) tarihinde Perşembe gecesi patlak vermiştir. Şehirde patlak veren kargaşalar, Vali Zarif Mustafa Paşa'nın³ divan katibi olan Abdürrabbü'l Mâcid İbrahim Raşid tarafından günü gününe kaleme alınmıştır. Bu bakımdan elimizdeki belge birinci elden yazılı kaynak olması açısından önem arz etmektedir.

Halep olayı mütesellim Abdullah Bey ve adamları tarafından başlatılmıştır. Mütesellimlik görevinden 19.10.1850 (12 Zilhicce 1266) tarihinde azledilen Abdullah Bey, Bâb-ı Nireb⁴ mahallesine geldi⁵ ve mahalleden bir takım eşkiya ile birlikte hareket edip karakola saldırdılar ve nizâmiyeye ateş açtılar. Halep'te o zamanlar önemli mahallelerden biri Bab-ı Nireb aleyhi nekbetü'r-Rab⁶ denilen mahalledir. Halep olayı eskiden beri çok sık kavgaların yaşandığı bu mahallede ortaya çıkmıştır⁷. Mütesellim⁸ Abdullah Bey'in amcazadesi Muhammed ve Nigehbânoğlu Ramazan Ağa ve bunlar gibi on beş kadar reislik yapan elebaşılar olayları çıkaran baş müsebbiblerdir⁹. Aşağıda, çıkarılan olaylar hakkında İbrahim Râşid'in tarihî önem arz eden eserinin transkribe edilmiş şekli yer almaktadır."

2- VAK'A -İ HALEB¹⁰

Hikmet-i bâliğa-i rabbü'l-ibâd ile bu âlem-i kevn ü fesâdda bi'l-cümle umûr-ı esbâb-ı âdiyye üzerine cilve nümây-ı merâyâ-yı zuhur olageldiği ashâb-ı derbent ve ibrete gayr-i mestûr olub zabd-ı vekâyiden maksûd ve murâd dahî gerek câlibi's-surûr gerek sâlibi'l-huzûr olan vukûât selefin mebdâ-i sahihasını beyân ve irâd ve telâhık-ı efkâr-ı ricâl-i vakt ile olunan tedâbir ve tedârükât-ı âcile âcileyi ber muktezâ-yi hamiyet-i halka tehyi-e ve â'dâd ve lede'l-hâce 'amâl ve isti'mâlini zimnen ta'lîm ve mücânese ve mümâsil olan mesâil-i mülkiyenin mukâyesesini tefhîm ve hayrhâhân devlet ve milleti teselliyet maa'l-ihdârdan ibâret olduğuna ve bu, râkım-ı's-sutûr Abdürrabbü'l-mâcid İbrâhim Râşid vâlî-i bâhirü'l-meâlî Halebü's-şehbâ devletlü Zarif Mustafa Paşa yesserallâhü mâ yerûdü ve mâ yeşâü hazretlerinin min gayri liyâkaten divân kitâbeti hizmetlerinde iken bin ikiyüz altmış altı senesi Zilhicce'sinin on ikinci hamsîn gecesi bi meşiyetillâhi teâlâ tahaddüs eden mürisü'l- melâlin müttebian tebyîni vârid ü hâtır u fâtır velâsiyyemâ kalem-i sevâb rakam-ı mîzân riyâd-ı hakâyık ve defâyık ve bi'l-vücûh nuâsırına fâik olan bir zât-ı celîlü's-şân müşârun bi'l-bennân taraf'-ı eşrefinden emr ve işâret sâdır olarak lâkin gâile hâile-i mezbûrenin zikr-i âti vechile esbâb-ı zâhiriyesi malûm ise de ta'yîni mütehattim uhde-i müverrihîn olan devâi-yi bâtniyyesine istediğim gibi vukuf tâm serkerde tâife-i nemkbehrâm mütesellim Abdullah Bey nâm şahsın istintakiyla hâsil olacak iken müşârun-ileyhin vukû-i azli ve şahs-ı merkûmun Kal'a-i Sultâniye'de hulûl-ı eceli bu merâma hâil olarak her ne kadar rûşen-i hâlden istinbâtmeâl olursa dahî cürm derecesinde akli hâkim ve gâil olamayacağına binâen bundan sonra evbâş merkûmun sırdaşlarından tahkîk ve tetkîka muvaffak olunur ise o bahse dahî icâz-ı muhill ve ednâb-ı mümill beyninde takrir-i menvî-i zamîr abd-i fakîr bulunup ancak mâlâ yüdrük kullehû lâ yüdrük kullehû müeddâsınca vâhiye-i merkûmenin hemân sureti vukû-ı ve indifâmı bi hasebî'l-müşâhede sahîfe-i hâfîzâda mürtesim olduğu üzere bu mahalleye termîme ibtidâr olunur. Şöyle ki güzîde-i kişver-i Arab olan Haleb mahallâtından Bâb-ı Nireb aleyhi nikbeti'r-rab

³ Zarif Mustafa Paşa, hassa süvari alay katiplerindendi. Kısa süre mirlivalık yaptıktan sonra ferik olmuştur. 1845'de Dâr-ı Şûrâ reisliği yapmış ve 1846'da ayrılmıştır. 1847'de mirmiran rütbesi ile Kudüs Mutasarrıfı olmuştur. 1848'de feriklikle askerliğe geri dönmüş, 1849'da Konya valiliği ile yine aynı sene Haleb valiliğine getirilmiştir. 1850'de azledilmiştir. Daha sonra Vidin ve Erzurum valiliklerinde bulunmuştur. 1857'de ikinci defa Dâr-ı Şûrâ reisliğinde

bulunmuştur. 1863'de vefat etmiştir. Mezarı Karacaahmet'tedir. (Mehmed Süreyya,(1331): *Sicill-i Osmânî*, C.III, İstanbul: Matbaai Amire, s. 262) Zarif Mustafa Paşa, valiliği sırasında Haleb'de nüfus sayım dairesini kurmuş, (Kal'acı, Abdülfettah Ravvas ,(1989): *Halebü'l Kadîm ve'l Hadîs*, Beyrut, s. 109) ve Haleb isyanından sonra Dersaadet'e alınmış, oradan da Londra sefirliğine tayin edilmiştir. (Mehmed Süreyya,(1998): *Sicill-i Osmânî c.III.Hazrl: Ali Aktan, Abdulkadir Yuvalı, İstanbul: Sebül Yayını , s.292 vd.*)

⁴ Bâb-ı Nireb, Haleb'de bir mahalle ismidir. Nireb kelimesi, Süryanice olup giriş, methal anlamındadır. Aynı zamanda şehrin kapılarının birisidir. Kilim, keçecilik, abacılık ve ayakkabıcılık gibi el sanatları bu mahallede yaygındır. Müslümanlardan başka, Hristiyan, Yahudi ve Ermeniler de yaşamaktadır. Kapalı çarşılar ve hanlar oldukça fazladır. Bedeviler ticaret mallarını satmaya geldiklerinde buradaki hanlarda kalırlar. Buradaki Bab-ı Nireb caddesi şehrin en işlek caddelerindedir. Yaygın olarak silah imali de yapılmaktadır. (Kal'acı, Abdülfettah Ravvas,(1989): s.106-108)

⁵ Asıl metinde, "...mütesellim Abdullah Bey nâm şahsın istintakiyla hâsil olacak iken, müşâru'n ileyhin vuku-u azli ve şahs-ı merkûmun Kal'a-i Sultâniye'de hulûl-ı eceli bu merama hail olarak" (s.2) ifadesi ile mütesellimin hemen yakalandığını ve Kal'a-i Sultâniye'de (Çanakkale) bertaraf edildiğini anlamak mümkündür. Fakat " merkûmenin heman sûret-i vukûu" (s.2) "eşkiya, başkanları Abdullah Bey'in serbest bırakmasıyla sağa sola saldıracak yağmacılığa başlamıştı" (s.3), eşkiya istekleri arasındaki " mütesellim merkûmun bâ buyrultu nasbı" " mütesellim merkûmun intihab edeceği âdemin tüfenkçibaşı nasbı" (s.4) gibi buna benzer cümleler , mütesellimin sadece azledildiğini, fakat diğer taraftan da isyanı idare ettiğini göstermektedir.

⁶ "Aleyhi nekbetü'r Rab", mahallenin esas ismi olmayıp " başından felaket eksik olmasın" anlamında dua cümlesidir.

⁷ Vak'a-i Haleb, s.2

⁸ Mütesellim, Tanzimat'tan önce vali ve mutasarrıfların emrinde olup , bu terim sancak ve kazaların idaresinden sorumlu olanlar için kullanılırdı. İkinci Mahmud zamanına kadar, vezirlerle, mirmiran gibi kişiler sefere gittiklerinde, makamlarına vekaleten mütesellimler bakarlardı. Mütesellimlik Tanzimat'a kadar vardı, sonra kaldırılmıştır. (Pakalın, Mehmet Zeki Pakalın, (1993): *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* , c. II ,İstanbul;Millî Eğitim Bakanlığı Yayını, MEB.Yay.s.639)

⁹ Vak'a-i Haleb, s. 5

¹⁰ İbrahim Râşid, *Vak'a-i Haleb*, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü, No: 9645

denilen mahalle öteden beru mecma-i esâfil ve dâru'n-nedve-i erâzil olarak hattâ ikiyüz otuz beş tarihinde vâli ve elyevm sâkin civâr rahmet lâ yezâlî olan Hurşid Paşa zamanında tuğyân eden nehr'i-fesâd ibtidâ mahalle-i mezbûreden neb'i eylediği ol hengâmı müdrîk olanlardan reside-i semî' olarak leyle-i mezkûrede ba'de'l- işâye mahalle-i merkûmede bir takım eşkiyâ bâğiyâne hareket ve karakolhâneye hücum ve üç nefer nizâmiyeyi cerhe cesâret eyledikleri taraf-ı âcizâneme ihbâr olunduğu saat keyfiyet-i vâkıayı vâli-i vâlişân müşâru'n ileyh hazretlerine bildirmeye müsâraat olunub müşârun-ileyh hazretleri dahî neferât-ı mevcûde-i zabdiye ve ba'zı kavvâs ve tevâbi-i dâire-i aliyyeleriyle kendüleri şebdîze suvâr oldukları halde cânib-i fitne-i eşirrâra ilgâr buyurdular. Bu âciz dahî otuz kadar mübâriz ile mâ yeşâ ve mütevekkilen Karanlık Kapu nâm mahalle gidüp bâb-ı mezbûr derice-i tâbi-i dūr endişân gibi mesdûd idüğü meşhûd olunca çârsu derûnunda kâin baş gerdü'l-hâne ittihâz olunan Sabun Hânı tarafına şitâb ve enzâr-ı nizâmiyeden isticvâb olundukta, fakat zuhur-ı fitneden habîr olduklarını ve kemmiyet ve miktâr-ı ehl-i künye meçhulleri idüğünü tezkîr ve bu babda mütehayyir ve meslûbu's-suur kaldıklarını takrîr eylemeleriyle oradan Kal'a-yı Atîka pîşgâhına azîmet ile müşârun-ileyh hazretleri dahî mahall-i mezkûre ric'at buyurmuş olduklarından lede'l-mülâkât iş bu harekât-ı mücib-i hiddete ve tesâdüf eyledikleri hünenin ellerinde esliha ve Şîşe görüldüğü ve kendülerine sûi kâsd ile tüfenk endâht ettiklerini ve maiyyetlerinde bulunan delîrânı zabtıye bunlara mukâbelete silah tutmuşlar ise de cem'i-kesîr olduklarından rûgerdân olmadıklarını ve bu nâire-i nâke zuhûrun idfâsı levâzımının tedârîki müzâkeresi için Şeyh Yaprak kışla-i hümâyûnunda bulunan ferîk saadetlü Abdülkerim Paşa Hazretleri'ne ve kâdî-ı belde ve â'zâ-yı meclîs ve sâir icâb edenlere ademler gönderdiklerini beyân buyurdıkları sırada ba'zı kelâm devârından sonra artık mahall-i-mezkûrda ikâmet her vecihle müntec-i vehâmet olacağından kal'a-i mezkûrun muhafazasına cansiperâne takayyud eylemeleri derûnunda bulunan karavol me'mûruna tenbîhü-i ekîd ile bâb-ı müşîriyye avdetim ve kışla-i mezbûreyi zabt için muhâceme üzere bulduklarını bi'l-istihbâr hemân azîmet buyurarak bu fakîr yetmiş kadar merd-i delîr ile bi't-tevakkuf ta'mîr-i dîvârdan bakıyye hayli ahcârı cem etdirüb ve elden ele top dânesi gibi kapuların üzerine dizdirüb neferât-ı mevcûdeyi ta'yîn ve gurûh-ı buğât-ı gârât kasdıyla hücum ederlerse iş'âl-i tüfenk ve ilkâ-i senk ile ba'dehû bi-fi'lillâhi mâyeşâü deyüb berâberce vüsû' makdûri ifâ eylemek üzere telkîn ve bunun üzerine kasem ve yemîn ile ahvâli ehl-i ihtilâle meddû'n-nazâr ve kışla-i hümâyûn tarafından zuhûr-ı emre intizâr olundu. O aralık emr-i mesbûka mebnî ba'zı a'azâ-yı meclîs kışla-yı mezbûreye birer tarafından giderken müftî-yi belde Takiyyüddîn Efendi bir gurûh-ı bâğîye tesâdüf ederek azimetten men'î ve mütesellim-i merkûmun konağına îsâl ve ba'zı ahbâr-ı müthîşe ile oradan kışla-yı mezbûreye irsâl olduğu haberi alındı. Ezîn cânib-i eşkiya pîşuvâları olan merkûm Abdullah Bey ilkâsiyle emvâle tâmi' mânendi kilâb câyî olduklarından Gavur meydanı nâm mahalle püyân olarak Hıristiyan milleti menâzilini yağma ve biçâreler vâveylâda iken kışla-yı hümâyûn tarafından mahall-i mezkûr üzerine birkaç top endâht olunarak çünkü gece olduğundan ve memleket karıştığından lâm-ı sûreş engîz fark-ı temyîz olunamayacağından başka askerın killeti ve kavm-i Arab'ın kum gibi kesreti cihetiyle derûn-ı mahallâta biraz nefer ittirilmiş olsa sâlimen avdetleriyle nâkâbil ve cevânib-i erbea'dan kışlayı ihâta eyledikleri sûrette pek müşkîl olacağından nâcâr bu cem'iyet ve hasârete cesâretlerinin sebebi suâliyle izrâr-ı 'ibâdden ferâgat ve merâm-ı maksûdlarını ifâde eylemeleri meâlinden ibâret tehdîd ve nush âmiz bir kıt'a buyruldu estâr-ı lisân-ı âşinâları vesâdatlarıyla tisyâr olunarak nihâyet sabaha karîb bu takrîb ile tasalluttan el çektilmiş ise de arası birkaç saat murûr etmeksizin, çünkü 'ıdu ethâ eyyâmı olmak ve nasıl ise gâyet hafî ve muhâbereli bulunmak cihetiyle etraftan fevç fevç gelmiş ve ellerine mâl geçmemiş olan urbân yerliden olan ehl-i fesâd ve ihtilâl ile akd ü şirket ü bâl ü tekrâr gâret ü gasb ve dört kiliseyi ba'de'n-nehb ve's-selb-i ihrâk ile âteşgede misâl idüb minvâl-i muharrer üzere ol hasâratleri vakt-i asra mütemâdi olunca bu fitneye bâdî olan mütesellim merkûm envâ-ı te'mîn ile ateş-i fesâdın ihmâdı müşârun- ileyh tarafından telkîn ve kâin visâdatıyla eclâf-ı bî insâfın müsted'âları olan kur'ânın ve nizâma asker ahzinin afvı ve patrik ve müzâherât-ı hıristiyanın bayramlarda vücûh-ı benâmı ziyârete gittiklerinde ve kendi eyyâm-ı mahsûsalarında pîşlerinde şekl-i salîb ref'inin ve hiçbir vakitte darb-ı nâkûsun ve civârı istihdamlarının men'î ve virgünün emlâk üzerine istihâl ve mütesellim-i merkûmun intihâb edeceği adamın tüfenkci başı nasbî mâdûlleri, masdûr ve meşâyih ve mu'teberân ve 'âzâ ve bendegân mühürleriyle mahtûm ca'li bir sened tanzîm ve def'i şurûr ve rüyet-i umûr zımnında iktizâ-yı vakt ile mütesellim-i merkûm bâ buyruldu diğerkâimmakâm ta'yîn ve bâb-ı müşîriyye isrâ kılındıktan sonra zâhirî adem-i emniyyet bahânesi bâtını tedârikâtı âcileye mübâşeret maslahatıyla dört gün dahî vâli-i müşâru-n ileyh kışlada beytütet buyurdu. Ve keyfiyyet Bâb-ı-âli'ye icâb-ı vecihle inhâ ve Kilis ve Ayıntab ve Rum Kal'a ve Burhâniye kâimmakamlarına cem' olunabilecek miktâr nefîr-i-âm istishâb ve Haleb'e muvâsilına şitâb eylemeleri ve miktâr-ı kâfi piyâde ve suvâr-ı nizâmiye ve başı bozuk askeri 'zâmı husûsî Arabistan Ordû-yı humâyûn-ı müşîri devletlü paşa hazretlerine ve Urfa'da ve Ayıntab'da bulunan tabur piyâde suvâr-ı nizâmiyenin seyr ü serî ile isbâlleri kâimmakâm ve mîrlivâ pašalara ve Aneze urbânının defi gezendleri (?) zımnında etrâfta ik'ad olunan sergerdelerin mevcûd-ı maiyyetleriyle sür'at-ı avdetleri kendilerine iş'âr ve inbâ' olundu. Ve fakîr

gündüzleri birkaç defâ kâlen ve kaleme mişârun ileyh hazretlerine mirâcaat ve avdet ve istidlâ-ı tasmîmât için görüşmek vesilesi ile odama gelen ve göz hapsine alan müteayyinân mâr meşrebâne tehdidât-ı hikemiyye ile terkîb ve ta'cîn olunmuş tiryâk-ı te'vîlât-ı nefdiyye arzına müsâberet eder idim. Eyyâm-ı mezbûre mürûrunda el-hâifün meâlince mütesellim merkûm pâdâşları olan ammezâdid nizâdları Mehmed ve Nikehbân oğlu Ramazan Ağa ve bunlara benzer her birisinin bin kadar eşkiyâya sözü geçer on beşten mütecâviz rüesâ ve zümre-i müteassıbeden çend neferkân meşâyih ve ulemâ kışla-i hümayûna gidüp gûyâ idmînân-ı ahâlî bâb-ı müşîriyye nüzûl olunmasını sûret-i isrârda mukaddime-i kelâm habl-i endûd eylediklerinden ba'de külle mekâl Mısırlı zamanından kalmış olup mahfuz bulunduğu mahalden gârât eyledikleri âlât-ı harbiyenin temâmen teslîmi ve emvâl-i menhûbenin istirdâdı ve kendü silâhlarının çıkarttırılması teahhüd ve halfe billâhi ettirilerek vâlî-i müşârun ileyhe nüzûl ile letâifü'l-hiyel ahvâlini ihtiyâr buyurdular vaktaki zikr olunan kazâlar kâimmakamları ve sergerdegân yavaş yavaş Haleb'e tekarrüb ettiklerinde lisân-ı cumhûrdan olmak üzere mütesellim ve ammizâdesi merkûmân-ı eşkiyâ bed meâş yine hareket edecekler emân-ı hâl-i bemân diyerek gelecek nefir-i âmun îadelerini dermiyân ve asâkir-i nizamiyeden keff-i lisân ettiklerine kur'â mâddesi olduğundan ahâlinin ekseri yeksân ve müttehidü'l-lisân ve nefir-i âm ise Ekrâd ve Etrâk ve Türkmân ve sergerdegânın mevcûd maiyyetlerinin biraz urbân bulunmak hasebiyle bunların dahî mâla tama'an vifâkları ihtimâlden gayr-i baîd bulunduğuna ve muallim-i askerînin muhârebe ve mukâvemetleri ile gayr-i müretteb leşker-i muhribin(?) beyninde çok fark görüldüğüne ve maa maafi yine fevâid-i muâvenetleri melhûz idüğüne binâen berren Şâm-ı Şerif'ten ve bahren Dersâadet'ten gönderilecek cünûd-ı besâletnümûd nizâmiyenin vürûdlarına kadar işbu nefir-i âmın külliyyen vatanlarına ircâ' ve tefrikleri bi'l-müzâkere tecviz olunamayıp urbân-ı anzaeyi nevâhi-yi ve kurâyâ tasalluten men'i-mem'uriyetleri ve ba'dehû îade olunacakları şâyîası ile ba'zı sergerdegân ve Reyhâniye Türkmenleri tenbîhât-ı lâzime ile Haleb'e sekiz on saat mahallere alâ tarîkî't-tesvîf ve tesvîki ve tevîki ve Kilis Ayıntâb ve Rûm Kal'a takımlarının ric'atlerine irâe-i ruhsat olundu. Vaktaki Şâm-ı Şerif'ten Şemdin Ağazâde Sa'id Ağa ve Boşnak Ağa nâm iki sergerde mevcûd maiyyetleri olan başı bozuk askerîyle Haleb'e vâsil oldukça yine mütesellim ve ammizâdesi mezbûrân nezd-i vâlî-i vâlaşân gelüb lisân-ı âmmeden olmak üzere, bunların dahî îade olunmalarını derpiş ve envâ'-ı türrehât ile zihni tehdîş ettiklerinden bir mahalle ta'yîn ve ı'zâm olunur kelâmıyla cevâb vermiş ise de böyle yeksân saat mesâfeden mahsûsan celb olunmuş ve mukaddemce Baalbek tarafında yine kur'a-i şeriyyeye inkıyâd etmeyen zümre-i fesâd ve ümerâ-yı inâd muhârebesinde bulunmuş asker şimdi yorgun yorgun mahall-i âhere sevk olursa hemân tekarrüb eden nizâmiyeyi kâle alub onları dahî 'avk kasd-ı fâsîdinde olacakları kırâet-i hâliye ile bi zunûn ve olvakt rüesâ-yı eşkiyâyı siz nefir-i 'âmı istemiyorsunuz asâkir-i nizâmiyeye sözünüz yoğ idi denilse misâl-i bukâlemuntelevvün ile maslahat başka sûret-i kesb ideceği rûnumûn ve asâkir-i mevcûde-i nizâmiye ise gürûh-ı usâta nisbetle kalîl ve maazallah teâlâ mukâvemet ve tenkil olunamadığı ve kal'a ve kışlaya zafer buldukları takdirde müsta'id fiten olan etrâf ve eknâf-ı bi'l-imâle sonra cânib-i Devlet-i Aliyye'den tedârikât-ı külliye ihtiyârı lâzım geleceği ve tahsis-i bünyet vedîa-yı hâliku'l-berâyâ olan mazlûmînin vikâye-i mâl ve cânları için olup eşhâs-ı şekâvet ihtisâs dahî bizleri reâyâyâ fedâ edecekler deyüb ehl-i zimmeti ve vesâir ecnebî milleti o sâat katli âm ile vükelâ-yı fihâm-ı saltanat-ı seniyyeye ilerüde mücib-i sadâ kaviyy olacağı vâreste delil olmasıyla doğrusu bu emr-i cesîm bâis-i izdirâb-ı azîm ve ne vecihle hareket olursa âkabeti vahîm görünür iken bâlâda beyân olduğu üzere erâzil-i merkûme ettikleri gasb-ı emvâle kanâat etmeyüp Humuslu oğlu Naûm nâm tâcir-i mu'teber ve mazlûmî peşîn akçe ile hânesine lahim veren kassâb-ı bi rahîmm mânend-i ganem i'dâm ve hayli nisvân ve ebkâr-ı sâir liâm keşân-ı bekeşân birer mahalle habs ve icrâ-yı merâm ve istirhâm eden çend nefer Hristiyan tuğme-i seyf-i hûne eşâm ettikleri halde terbiye-i lâyıkaları niyyet-i mahsâsında bulunanlara Cenâb-ı azîz zî-intikâm cünûd-ı gaybiyye ile muayyen olacağı evlâ en-nihâye gayr-i muhtâc-ı ifhâm olmakla müşârun-ileyh hazretleri ile bi'l-müşâvere Mârrü'z-zikr Şâm nefir-i âmının mahall-i âhere 'izâmından sarf-ı nazarla hitâm-ı cilve-i takdir Rabb'ü-allâme kadar kışla-i hümayûnda ikâmet ve ârâm olunmak üzere azm ve ihtiyâr-ı tarîk hazm olundu. Ve bir gün sonra Şâm-ı Şerif'ten iki tabur piyâde Asâkir-i nizâmiye-i şâhâne geldi ve giriftâr-ı dâm ihtiyâl etmek için Bâb-ı Müşîriyye'ye nüzûl olunmasını sûret-i ricâda rüesâ aleyhimü'l-be'sâ ibrâm etmişler ise de kâdi-i belde efendiye tezkire yazıldı ve tezkire-i mezbûrenin bi ibâretihâ iş bu mahalle tahrîri münâsib görüldü.

Mâlûm-ı fâdilâneleri olduğu vecihle zuhûr eden ihtilâl üzerine meşâyih ve sâdât ve mu'teberân-ı belde iltimâs ve vesâatıyla ahâliyye rey verilerek hâdise-i vâkıa kâzâ-i mübrem nev'inden olduğu bau'zı müsted'iyât-ı ahâliyye müsâade ve şefkat-i seniyye-i şâhâne şâyân buyurulması husûsu derbâr-ı şevket karâra bâ mahzar ve mazbata inhâ olunmuş ve tarafeynden ahd ü peymân ve şurûd-ı ma'lûmeyi hâvî sened alınarak dâire-i mahsûsamıza nüzul-i birle kavvâs ve dâire halkının eslihâsı çıkarılmıştı. Beyâna hâcet olmadığı üzere on günden beru ahâlinin ekseri eslihâ-i mütenevvia iştirâ ve ta'mîri ve barut i'm'ali ile uğraşmakta olup etraftan ve Şâm-ı Şerif'e gelmiş ve gelmekte bulunan evlâd-ı asâkirin hâric-i ez şurûd-ı

sened külle yevmin i'adeleri sûretini bi'l-vâsıtâ taraf-ı senâveriyye haber göndermeye ve hususiyle millet-i İseviyyeyi bu etvâr ile te'mîn edemeyüb onlar dahî nâçâr hanlara nakl eylemekte ve ayak takımı ehl-i 'ırz aralarına sokulmakta ve geceleri pîştov endâht ve mahal mahal cem'iyet etmekte olduklarından bu sûretlerin cümlesi mûcib-i-adem emniyyet iken savb-ı sûrîden müstelzim tevahhuş olmamak için bunlara bir şey denilmemekte ise de iki gece evvelce mukaddemce celb olunan başı bozuk için gıyl ü kâl artırmakta olarak gelen askerin iâdeleri ise limülâhaza-i cânib-i hükûmete ve me'mûrîn-i sâireye müstevcib-i mes'ûliyyet olacağına ve bir de öte taraftan bir hareket-i mütecâvizâne vukûa gelmedikçe taraf-ı hükümetten yüz elli bin asker mevcut olsa bile bunlara evvel emirde muâmele-i kahriyye icrâsı usûlü ve nizâmı müessese-i Devlet-i Aliyye'ye muvafık olamayacağına binâen bunlar her halde emîn olmaları iktizâ eylediği halde alınan haberlere göre tâmü'l-akl olmayan eşhâs-ı tevârüd-i askeri bahâne ederek yine bağteten cem'iyet edüp bu def'a dâire-i mahsûsamıza muhâceme sadedinde buldukları ihsâs olunmuş ve sonra izzetlü Abdullah Bey'in nasîhatını kabul etmeyecekleri dahî anlaşılmış ve öyle bir hâdde-i cedîde zuhûrunda mîr-i mûmâ ileyh suâl olursa önü kestirilemedi diyeceği bedidâr ilâc-ı dâfia pîş ez vuku' bâyed kerd kazıyyesi dahî nezd-i ehl-i basirette âşikâr bulunmuş olduğundan bâri bunların bir sû-i niyyetleri var ise vebâli bizde kalmamak ya'nî bir takımı saraya cem'iyet ile gelüb ve bir gürûh âvârelik sâir gârât olunmadan milel-i hânelerine dönüb bizi bahâne edememek için dün gece senâverîgiz kışlada bulunmayı münâsib mülâhaza eyledim. Ve hamden lillâhi teâlâ söz anlayan ahâlîye mûcib-i intibâh ve neşr ettikleri erâcîf ya'nî bunları şebhûn edeceğimiz tûfûhâtı hiç bir ses olmadığı cihetle ber taraf olarak leyâlî-yi sâireye nisbetle nebbâh-ı killâb bile kâلیل olub herkes râhat-ı nâim olduğu bî-iştibâhtır. Feemmâ saraya nüzûlumuz min küllî'l- vucûh emniyet-i kâmileyi müeddî olacak surette mukaddem ki misüllü meşâyih-i sâdât-ı kirâm ve mû'teberân ve eşrâf-ı belde câniblerinden tekrâr sened-i kaviyy alınmasına muhtâc idüğünden senâverleriyle burada mülâkâta atf-ı inân-ı himmet buyurmaları siyâkında bunun üzerine rüesâ-yı eşkiyâ metânet-i menzil ve me'vâlarına istinaden ve ibtidâ hareketlerine ba'zı zevât ve zâbitân-ı askeriye taraflarından muhârebe olunmak re'y olundukta kuvve-i mevcûde ile cumhur-ı memlekete galebe ve muzafferiyet emr-i meşkûk olduğundan vehâmet-i âkıbeti mülâhazasıyla vâli-yi mişâru-n ileyh müdâfaadan üdül buyurduklarına iğtirâren kâdî-i mûmâ ileyh ile mütesellim-i merkûm ve rüfekâ-yı şekâvet mevsûmlarından ba'zıları kışla-i hümâyûna gelüb diğerleri hâzele-i sâire yi iğvâ ve bunlar tevkif olunur ise kusurlarını icrâ sadedinde olmalarıyla mukaddem ki taahhüdleri vecihle eslihâ-i emîriyye ve emvâl-i mağsûbeyi istirdâd ile berâber nizâmiye ve gayr-i nizâmiye askere müdâhele olunmak ve silâh çıkarılmak üzere tekrâr bir sened-i kaviyy tanzimi teklif olundukta başları lâyıık dâmî (?) idüğüne kendü elleriyle işâret eder gibi ale'r-re's dediler ve beyinlerinde bir karar vermek için cehennem olup gittiler. Lâkin bunlar beher yevm ve leyl ber cemend tuhm efşân fiten iken tanzîm-i senedde betâet ile ba'zıları encümene gelmekten mücânebet ediyorlar bugün yarın terkîm ve takdim olunur diyerek imrâr-ı evkât ve etrâf-ı kurâ ve kasabât ahâlîsini muhâberât ile iğfâlât kâsında oldukları istihrâc olarak bu hilelerinin küşâdı revâcine mânî hulûl eylediğine ve rüesâ meydanında kalır ise sonra mülken ve milleten bir dâhiye-i dehyâ peydâ olacağı emr-i gayr-i meçhul bulunduğuna binâen mütesellim-i merkûm ile rüfekasından hâzır bulunan eşhâsa bâb-ı müşîrîde âzâ-yı meclisten cânib-i Devlet-i Aliyyeye ızhâr-ı ubûdiyyet ve ihtisâs eden Şerîf-zâde Yûsuf Bey ve Şerîf Bey ve müftî efendi vâli paşa senedi sual ediyorlar bir kere kışlaya gidem orada tanzîm yâhud imhâl edelim. Sohbetleri sırasında evvelce olunan tertîb üzere bâb-ı müşîrîde bulundurulan Binbaşı Timur Ağa nâm merd-i cüsûr kışlada daha güzel sened yapılır bu mahbeste bulunanlar mühürlesün bâdehû sâire mühürlettürülür hay hay olur diyerek hemân üslûb-ı hekîmâne ile kaldırulub kışlaya götürüldükten sonra vuku bulan cenk ü cidâl ve avn-ü rabb nasîr ile müyesser olan galebe ve zafer ahvâlini şâmil taraf-ı vâli-i müşârun-î ileyhden tesvîd, fakîr ile tasdîr ve tatar-ı mahsus ile Bâb-ı âlî'ye tesyîr kılınan tahrîrâtın tetmîmi beyân vukûât-ı Haleb zîmnında bu mahalle bir suretinin terkîmi enseb görünmekle ketb olundu.

Hazret-i Rabbü Mûteâl velînimet beynetimiz (beytimiz) pâdişâh-ı fârûk-ı hısâl efendimiz hazretlerini mâ teâkübül eyyâm ve'l-leyâl ehl-ü hilâl ve ihtilâl üzerine her halde gâlibiyyet-i külliye ve umûmiye ile serîr-i ma' delet masîr-i cihândârîde münşerihü'l-bâl ve idrâk olunan sâl-i cedîd sa'dü iştimâlî gürûh-ı bâğî ve tâğî izmihlâlîne delil ve hayr-ü'l-fâl buyursun. Âmîn Geçen posta ile takdim olunan arîza-i çâkerânemde ve melfûf bulunan tezkire sûretinde beyân olduğu vecihle etvâr-ı eşrârdan bağteten zuhûr edeceği teferrüs ve ihsâs olunan uygunsuzluğun vizr ü vebâli kendilerinde kalmak için ba'zı te'mînât-ı şifâhiyye ile kışla-i hümâyûna azîmet olunmuş ve giriftâr-ı dâm ihtiyâl etmek arzıyla nezd-i çâkeriyye gelüb tekrâr derûn-ı şehre nüzûl bendekânemi ricâ eden zümre-i hâsîrîn sened-i kaviyy tanzîmi vesâyâsıyla itâ kılınmıştı. Ancak bunların kânun-ı derûnları âteş-i fitne ile müştail ve reis-i iblis-i enîsleri hâne-i devlet ve millet olan Abdullah Bey ve ammizâdesi kendü ta'yinleri için her güne sihr-i fûsun ile mütevağğil olduğundan itâ edecekleri sened-i terkîmde bir günlük metâneti daha artırmak sevdâsıyla imrâr-ı vakt eylemekte ve mühürleyecek adamların cümlesi kapuya gelmiyor, mahkemeye gideriz diyerek hemân bir tarafı ayaklandırmaya tasmîmde iken kendüsü ve kuvvetü'z-zahrî olan Nâsır Ağa ve Hâşim Ağa ve Katırcı

Bekir Ağa nâm eşhâs şekâvet ihtisâsı fâide-i dūr endişeye tevfikân mukaddemce olunan tedbir-i vecihle âzâdan izzetli Yûsuf ve Şerif Bey'in nizâları ve fazîletlü müftî efendi dâileri vesâir birlikte olarak sened maddesi müzâkere olunmak için şeh-r-i hâlin gurre-i olan Salı günü vakt-i asrda ihtiyâtan kapuda bulundurulmuş binbaşî hamîyyetli Timur Ağa kumandasında bulunan asâkir-i nizâmiye ile kışlaya celb esnâsında uşakları bir aralık savuşub hele ne hâl ise bunları kışlaya îsâl-i birle sebeb-i taahhur-ı sened suâl olunmağa başlanur başlanmaz fitne-i fitene manend-i cerrâr kışla tarafına her cânibden şitâb ile kendilerince kebâb edecek âteş-i kahrî iş'âl eylediklerinden ve nush ve pend kabul etmediklerinden bu def'a dahî ihtiyâr-ı sükût olunmuş ve tekrâr bir takım aceze-i mazlûmîn bunların şerhlerinden âh u eninde kalmış hamîyyet ü şefkat-i hubâb zıllullâhînin min külli'l-vücûh muhâlifi velâ siyyemâ ve katîlü ilâ âhire nass-ı celiline münâfi olduğundan taraf-ı şer'î şeriften verilen mürâsele üzerine artuk avn ü nasr hazret-i mülk-i kahhara istinaden ve imdâd-ı rûhâniye-i ashâb-ı hayrû'l-berîyyeye i'timâden sâye-i satvet-vâye-i cenâb-ı mülkdârîde mevcûd bulunan kuvve-i askerîyye ile def-i gâile-i hâileleri zımnında vakt-i mezkûrdan Bensû'ye kadar i'mâlî eslihayâ bi'l-ibtidâr bunların bir takımı cevâmî-i şerîfe minarelerinden ve hâneleri damlarından kurşun yağmuru gibi yağdırmağa başladıklarından ve mahalleleri ayrıca olarak içlerinde ehl-i ırz menâlizî olmadığundan kışla pîşkâhındaki kal'adan dahî iş'âl-i tob ra'd-i üslûb ile biraz bildirilmiş ise de ol gece küçe ve pazarı tâş ile metris alarak ve mecrâyı âbî sedd ederek ve mâr gibi zîr-ü zemînden dahî cebehâneyi lağma almak hıyanetiyle berâber ale's-sabah yine icrâ-yı mel'anete ictisâr edüb beru taraftan ümerâ ve zâbitân-ı askerîyye dahî takım takım kışladan taşra tertîb ve münâsib mahallere tesrîb olunub, çünkü ebniye-i Haleb seng-i sulbden olarak bir menzil bayağı bir küçük kal'a gibi olduğundan ve bütün mazğal açılmış idüğünden onlar verâ-yı divârdan görerek atub ve doğrusu saadetlü Ferik Abdülkerim Paşa Hazretleri bizlere kışlada ve mîrlivâ izzetlü Hüseyin Paşa kulları sâir zâbitân süvârî ve piyâde şüc'ân-ı nizâm-ı süreyyâ intizâm ile taşrada ve başî bozuk dilâverleri ilerüde gerüde bâsîret üzere davranub ve bulabildikleri fereden ve dâm üzerlerinden cesûrâne ecel gibi içlerine girüb akşama değin pazâr-ı kârzâr bu suretle güzâr etmiş ve ferdâsı yanî mukaddemce onların za'm-ı fâsidlerince bir takım aceze-i reâyâyâ gâsıblıkla gâlib oldukları pençsenbe günü kezâlik vakt-i tulûdan asr-ı evvele kadar i'mâl-i âlât-ı nâriyye mübâşeret kılunub ve asâkir-i nizâmiye ve başî bozuk esvâk metrislerini bozarak merkûm Abdullah Bey'in gayet menî' olan konağına hücum ve âlâmet-i nikbeti olan 'alem-i şekâvet müresseme ahz ile konağı ihrâk edüb ve oradan firâr ve tehassün ve firâr eyledikleri sâir mahallere nasru'n-min Allah Allah Allah sedâsiyla şîr-i zebân gibi hamle ve hânelerini süzân ederek külliyyen yüzleri döndürülüb menzil-i âhirleri olacak kabristan üzerinden ve kelb misâli sokak aralarından hâric-i şehre müteferrik sipehsemü'l-cem ilâ âhirihî serî mütehakkık olmuş ve mezkûr bayrak Şeyh Yaprak Kışlası'na pâdişâhım bin yaşa na'ra-i beşâret behresiyle getirülmüş ve derhal yüzden mütecâviz eşrâr ile ele geçirülmüş ve iş bu gâlibiyete teşekküren zebh-i karâbîn ve ibrâz-ı gayret ve şecâat edenlere sâye-i makderet vâye-i Hazret-i şâhânede derecelerine göre seyf ü sâat ve şâl ve altun i'tâsiyla taltif ve âferînlari icrâ kılınmış ve habîs-i merkûmun ibkâ-i fitneye cesaretinin sebebi ve keyfiyeti leffen takdim olunan meclis mazbatasında tafsîlen yazılmış ve ammizâdesi olan bednizâd mecrgh olarak birkaç nefer avene-i hûnesiyle ele geçmemiş ise de inşâallahu teâlâ onların dahî ahz ü giriftî-yi me'mûl bulunub şu gâile hayli kuvveye muhtaç iken hamd olsun tez elden cemî' ve tahaşşüd ettirilen gayr-ı ez zâbitân ve me'mûrîn üç bin miktâr-ı asâkir-i nizâmiye ve sâire ile böyle müttehîd ve yeksân ehl-i fesâd ve nifâk ile bi'l- muhârebe müyesser olan fevz ü zafer mahzâ tâlî-i meyâmîn-i metâlî-i cenâb-ı pâdişâhî ve teveccühât-ı kudseyyeye-i vekâlet penâhîleri semere-i celilesi olduğundan ezdiyâd-ı ömr-ü şevket ve iclâl-ı hazret-i cihândârî ve imtidâd-ı eyyâm-ı übbehet ve ikbâl-i veliyyü'-nia'mîleri davât-ı hayriyyet âyât-ı tezkâr ve iş bu güne izmihlâl ehl-i ihtilâlî tebşîren iş bu arîza-i çâkerî terkîmine ibtidâr ve hîn-i muhârebede vukû' bulan vefeyât ve mecrûhînin bir kıt'a pusulası leffen tisyâr olunmuş ve zümre-i hâsîrînden tedmîr olunanların eğerçi defterce miktârı henüz bilinmemiş ise de esvâk ve pazarda ve derûn-ı menâzilde niyyât-ı bekîyyet iniler ale't-tahmîn yeniden mütecâviz idüğü haber verilmiş ve husûsât-ı sâirenin inşâallahu teâlâ himem-i aliyye-i vekâletpenâhîleri ile mesûb-ı âlî vechle icrâsına muvaffâkiyyet eltâf-ı malâ nihâye-i rabb-ü izzetten niyâz olunmakta bulunmuş olmağla ol babda ve her halde rûz-i zafer be rûzun ferdâsı günü tahrîrât-ı mezbûrede henüz ele geçirülmediği masdûr olan Mehmed ve Ramazan Ağa nâm hüsrân encâmın ihtifâ eyledikleri mahallerden ne keyfiyette ahz olundukları mübeyyin makâm-ı vekâlet-i mutlakaya kezâlik hâme-i abd-i kemîne ile temnik olunan diğêr tahrîrât-ı mahsûsa dahî makâma muvafık mutâlea olunmasıyla tebdîl olundu.

Avn ü nasar-ı rabbü Celîl ve teveccühât-ı fevz-i âyat-ı pâdişâh-ı zafer delil ile Haleb'in ehl-i fesâd-ı tenkil olduğü tâtâr-ı mahsûs ile takdim olunan arîza-i mufassala-i bendegânemden ve melfûf mazbatadan ma'lûm sâmi-i veliyyün'niâmîleri buyurulduğı derkâr olub ancak muayyen ehl-i fitne ve fesâd ve mühîn-i devlet ve hâin aceze-i ibâd olan mütesellim Abdullah Bey nâm şakî mâder zâdın ammizâd bed nizâdı Mehmed Ağa ve avene-i benâmdan Ramazan Ağa ve bunlar misüllü daha çend nefer ervâh-ı habise hîn-i muhârebede ele getirülememiş ise de merkûm Mehmed Ağa mecrûh olduğü halde Sârdunya

ve Ramazan Ağa Fransa konsoloshânelerinde ihtifâ üzere idüğü bi't-tahkîk gönderilecek zâbitâna terfîkân taraf-ı bendegâneme i'zâmı zımnında konsolos-ı mûmâ ileyhimâya müzekkereler tenmîk olunmuş ve Sârdunya konsolosu nezd-i çâkerime gelüb merkûm Mehmed Ağa fi'l-hakîka yanında idüğünü ve teslim edeceğini taahhüd eylemiş ve Fransa konsolosu tarafından vürüd edüb leffen irsâl olunan cevâbnâme sûretinden müstebân olacağı vecihle merkum Ramazan Ağa "bizden gittü" demesine i'timâd olunmayub kançılıryası celb ve ifâdât-ı icâbiye ile olan konsoloshânedede bulunduğu anlaşılıb ba'zı te'mînât ile gece saat dörtte kançılırya-i merkûm berâber olduğu halde me'mûrlar ile getirülmüş ve iş bu iki hınzırın ibtidâ milel-i İseviyye menâzil ve kiliselerini yağma ve ihrâklarına sebep müstakîl oldukları derkâr iken bozgunlukta bu tarafa dehâlete havf ederler ise bâri çöl ve urbân içine firârî tasavvur etmeyüb de böyle ihânet eyledükleri milletin mezheb işleri cânibine dehâlet etmesi ele getirülmeleri hikmet-i hafiyesine mebnî imiş denilebiliyor ise de nâmûs-ı İslâmiyet'e muhal ve ne derece hamiyetsizlik idüğü vâreste-i delâil görüldüğü misüllü konsolos mûmâ ileyhın dahî evvelen inkâr ve ihfâ sâniyen envâ-ı teallül ile nâçâr teslim-i cây-ı istiğrâb ve Devlet-i Aliyye-i ebedî'd-devâmın Haleb gibi belde-yi şu Beriyyetüşşâm'ın tasavvur-ı âtiyyesi üzerine böyle sahâbet-i hafiyeye ve celiyye ile ara sıra böyle harâb olduğu nezd-i dekâik esnâ-yı vekâletpenâhîlerinde bi irtiyâb olarak her halde arâzî-i İslâmiye'nin fûsun-ı erbâb-ı mekiyyeden masûn olması de'avât-ı tezâkirinde bulunmuş olmağla iş bu muzafferiyeti mücib mahzûziyyet hazret-i şâhâne olarak cevaben Bâb-ı âlî'den vürüd eden emirnâme-i sâminin sûreti dahî bu sırada teyemmünen sebt olundu.

3- SÛRET-İ EMİRNÂME-İ SÂMÎ

Haleb ahâlîsi eşkiyasının tekrâr vukua gelen harekât-ı bâğiyâneleri üzerine sâye-i kudretvâye-i hazret-i şâhânedede ne suretle dücâr-ı kahr ve tedmîr oldukları ve erbâb-ı fesâda muâvenet için Haleb civârında mütehaşşid olan urbân eşkiyası dahî savlet-i kûh endâz cünûd-ı cenâb-ı mülûkâneye mukâvemet edemeyerek müzmahil ve perîşân olub Abdullah Bey habîsinin ve rüfekâsı olan rüesanın dahî ele geçirildiği ifâdesine ve bu mâddede ibrâz-ı hüsn-i hizmet eden ba'zı me'mûrînin âtîfet-i seniyyeye mazhariyetlerine dâir birbirini müteâkıben tevârüd eden çend kıt'a tahrirât-ı behiyyeleri meâl ve mezâyâsı ve melfûf mazbata müeddâsı rehin-i ilm-i senâverî olduktan sonra hâk-i pâ-yi âlî-i hazret-i pâdişâhiye lede'l-arz manzûr-ı şevket mevfûr cenâb-ı tâcdârî buyrulub ne sûretle ise vakâ-i mezkûre bidâyet hâlinde hayli alevlenmiş ve ol vakt teskin kılınamamış ise de sonradan bu sûretle davranılıb ahâlî-i merkûmenin te'dîb ve terbiyeleriyle âile-i merkûmenin indifâ-ı emrinde vâki olan mesâ-i cemîle ve gayret-i behiyye-i düstûrlarıyla mücib-i mahzûziyyet Hazret-i Şehinşâhî olmuş ve hakk-ı vâlâlarında teveccühât-ı aliyye-i cenâb-ı mülûkânenin te'kidîyeti istilzâm eylemiştir.

Ve iltimâs-ı atûfileri vecihle me'mûrîni mûmâ ileyhimden Reyhâniye Kâimmakâmı Ahmed Bey'e rütbesine ve Kilis Kâimmakâmına dahî kapucubaşılığa mahsus nişânlar itâsı ile Nüfus Baş Mukayyidi Mahmûd Efendî'ye dahî hocalık rütbesi tevcihine müsâade-i mekârim-i âdeti hazret-i şerhriyârî şâyân buyrularak mücibince icâbı icrâ kılınmış olduğu ve muahharan savb-ı atûfilerine iş'âr kılındığı vecihle Haleb vukûatının derece-i evveliyesi burada işidildikte ittihâz olunan tedâbir-i âcile sırasında icâb-ı maslahata mebnî Haleb vâlîliğinin tebeddülü dahî icrâ olunup devletlü Mehmed Paşa hazretleri refâkatına verilen asâkir-i nizâmiye hazret-i pâdişâhî ile bundan evvelce ol tarafa azîmet ederek şimdiye kadar oraya vâsil olmuş olması melhûz olduğuna ve vukûat-ı mezkûrenin ta'miriyle âsâyîş-i memleketin istikrârı için yedine verilen tâ'lîmât ahkâmını icrâ eyleyeceğine binâen zâtı vâlâları dahî kendüsüne lâzım gelen ma'lûmâtı verdikten sonra bu tarafa avdet eylemeleri lâzım geleceği beyânıyla şukka-i senâverî terkîmine ibtidâr olundu.

4- BA'ZI AHVÂL VE MÛLÂHAZA-İ İSÂBET - İŞTİMÂL

Sûret-i muharrere veçhile rüesâ-yı merkûme kışlayı hümâyûna celb ile kitâl ü harb vukû bulduğu Salı günü Birecik kazâsı ahâlîsinden bir takım sebükmağzân dahî ref 'i livâ-i isyân ile kırâetine hâne-i gâret ederek Ayntab'da ve Rumkal'a'da bir gürûh-ı etrâk bi idrâk reâyâyâ 'isâl-i hasârât edelim diyerek bi pâre envâ-ı türrehât eyledikleri zikrolunan kazâlar kâimmakamları taraflarından üç gün sonra vârid olan tahrirâtlardan münfehîm olduğundan eğer ol vehlede Haleb'de bilâ fikr ü ru'yet-i hareket ve müdâfaaya mübâşeret olunmuş olsa idi ihtilâl ve mefsedet mahall-i sâireye sirâyet ile fırâk-ı def'i gam-ı mesdûd ve killet-i kuvvet cihetiyle vehâmet ve şenâat-ı meşhûd ve belki Beriyyetüşşâm'dan Medînetü's-Selâm Bağdad'a varınca şîrâze-i nizâm ve âsâyîş müy rengi gibi be ceş-i nümûd olacağına zikr olunan Birecik ahvâlinin delâleti ve mukaddem ki ale'l-âmiyâ re'y-i mukâbeleden vâlî-i müşârun-ileyhin sarf-ı nazar ve vakt-i mukaddere ta'lîkan te'hîr-i tedbirlerinin isâbeti tahakkuk eder ve husûsiyle henkâm-ı perhâş ve iktihâmda üç binden ziyâde asâkir-i nizâmiye ve sâir şüc' ân-ı besâlet ittisâm lâ yünkati'ü top ve tüfenk ile akdem-i ikdâm üzere cesûrâne müdâfea eyledikleri halde yevm-i mezkûrde vakt-i asrdan Pençsembe günü ezân-ı asrîne kadar zümre-i makhûre musırrâne mukâbeleye kıyâm gösterdikleri dahî müddeâyâ kûh olur

cumhur-ı makhûr ile asâkir-i mansûr dercenk ve hûn-ü fâsid ehl-i nifâk ile esvâkı âteş-i seyyâle renk iken baht u tâli' meyamın-ı metâli' hazret-i hilâfet penâhiye tefa'ulen istisâli ehl-i ihtilâle mübâşeret ile inşaallahü'l-kadîr kahr-u tedmîrleri ağleb me'mûlde meâlinde vesâyâ-yı sâiredir. Haleb'e tâbî eyâlet olan kazâlar kâimmakamlarına taraf-ı vâlî-i müşârun-ileyhden abd fakîr maiyyette müstahdem Kâtib Saadetîn Efendi ile tahrîrât-ı mahsûsalar tahrîri ve ba'zı mülâhazaya mebnî tahrîrâtların hemân itâresi müsta'id-i fesâd olanlara kable'l-istima' keyfiyetin esmâ'ı ahbârıyla mecnûne tâş ihtârî kabîlinden olur mütâleasıyla bi't-te'hîr hîn-i zaferde bihavillâhî'l-kerîm mağlubiyet-i eşkiyâ müyesser olduğu mezkûr tahrîrâtlara tahşiye ve terkîm olunarak ale cenâhu'l-istif'âl irsâl olundu. Ve bunun üzerine infâ beyân olduğu üzere Birecik'de büyük ve küçük hareket-i sâbıklarından peşimân ve acebâ bize ne muâmele olunur fikriyle hayrân ve etrâf kurâ urbân-ı lerzân oldukları çend rûz sonra tevârüd eden şukkalardan nümâyân oldu. Ve çünkü ahâlî-i Haleb pür şûr şû'be ve ebniyesi senk-i sulb olarak mukaddemâ Hurşîd Paşa zemânında ve ondan sonra nice nice meşâkk u taîb çekilmiş vülât-ı 'izâmın ekserî müdârât ile geçinmiş bir şehri meşhur ve tebâyî' habise-i erâcife meyyâl bulunmuş olduğundan hâdise-i cedîde-i mündefeadan dolayı neşr olduğundan kâzîb-i muvahişe ve müdhîşe ezhâne müstevcîb hadşe olmamak için keyfiyet-i vâkia Urfa ve Sivas ve Ankara ve Kürdistan ve Harput ve Musul ve Revanduz ve Bağdad ve Basra ve Erzurum ve Hakkâri ve Trabzon ve Adana ve Konya, ve Kastamonu ve Burûsa ve Aydın ve Kudûs ve Sayda ve Humus ve Hama ve Anadolu ve Irak ve Arabistan ve ordu-yı hümâyûnları müşîrân ve vülât-ı zîşân ve mutasarrıfın-ı ubûdiyet nişânları hazerâtına dahî kavâim-i muvazzaha tesyîriyle tebşir olunur.

5-SÛRET-İ KÂİME

Şimdiye kadar mesmû'u vâlâları buyurulmuş olacağı vecihle Haleb'in eşkiyâ takımı kur'â bahanesiyle 'iyd-ı edhânın üçüncü Pençsembe gecesi ba'de'l-işâ Bâb-ı Nîreb aleyhi nekbetü'r-rab tarafından bağteten ayaklanub karakolhâneye hücum-ı cerh ile gavur meydanı denilen milel-i 'İsevî hânelerinden iki yüz elli kadar menâzili yağma ve dört kiliseyi ba'de'l ihrâk ve çend neferini 'idâm ve Süryânî milleti madrânını cerh eylediklerine ve bunlar çokluk ve askerî âzlık ve üzerlerine varılsa mahallât arası ve taş binâsı olduğundan ve kur'â maddesi olarak cümlesinin yeksânı vifâk olacaklarından mukâbele ve tenkilleri müşkil olacağı vâreste-i delâil görüldüğüne binâen 'amâl-i letâifi'l-hayl ve lâzım gelenler ile bi'l-müzâkere reis-i iblis-i enîsleri olan mütesellim Abdullah Bey ve ammizâde bednizâdı Mehmed Ağa ve sâir âvânesi der ân hâl-i te'mîn ve teskin-i nâire-i fesâda bakmaları icâbı vecihle telkîn ve taraf-ı âcizemden kâimmakâm ta'yîn vülâta mahsus dâireye nüzûl ve tedârik-i âcileye teşebbüs olunmuştu. Ancak eşkiyâ gittikçe tavr-ı âhir beydâ idüb beher akşam miyânelerinde neye işâret ise birer el sesli tüfenk endâht ve kezâlik yatsudan sonra dârü'n-nedvelerinde cem'iyet ve dernek eylediklerinden ve bu suret Şâm-ı Şerif'den vürüd edecek askerîn 'îâdesi serirîşte kâin büyüklerinin râzî olmayarak ayaklandurub lede's-suâl söz anlatamadık diyeceklerinden ve hamden lillâhi teâlâ kuvve-i kalb hâsil olacak mertebe-i nizâmiye ve başı bozuk tahaşşüd ettirilmişken bunların tekrâr bir takım aceze-i melfûfîni izrârları zimet-i hamîyyet-i devlet-i aliyyeye münâfi düşecektir. Vizir ü vebâli kendilerinde kalmak üzere şöylece kışla-i hümâyûna azîmet ve beytütet ve ferdâsı günü sebebini sâle gelen rüesâ-yı ma'lûmeye meşâyih ve sâdât ve mu'teberân-ı memleket ile bi'l-müzâkere fukarâ ve reâyâ min küll'l-vücûh emîn olacak sûrette tekrâr bir sened tanzîmi ve ayak takımından bir hareket-i mütecâvizâne olunmadıkça askerî tarafından karındaş muâmelesi itdirileceği ifâde ve vasiyyet kılındığı halde sened-i mezkûri tanziminde bir gün daha kazanmak için ha geldiler ha yazdılar diyerek vakit geçirdikleri ve bağteten yine kalkacakları bi'l-vâsıta ihsâs olunduğu ve bunlar hâif olduklarından elbette şu kışla ve kal'ayı ele getürelüm ve bir vakt bi'l-ittihâd devlet-i aliyyeye ile uğraşalım zu'm-ı fâsidinde olacaklarına ve rüesâ elinden çıkarsa fi'l-hakîka iş uzayacağına mebnî sened-i mezkûrün kışlada tanzîmi ve nush ve pend-i lâzîmenin tekrâr tefhîmi zımında zâhirde ikrâmen bâtında ihtiyaten sarayda bulunan nizâmiye vesâir esdikâ-yı saltanat-ı seniyye ile berâber mütesellim mûmâ ileyh ve Ömer Ağa ve Katırcı Bekir Ağa ve Hâşim Ağa ve bunlara benzer ma'lûmü'l-esâmî birkaç nefer daha ehl-i müsâvî şehri hâlin guresi Salı günü vakt-i asrda kışlaya celb olub sebeb-i te'hîr-i sened suâl olunurken ber takrîb yolda sâvuşmuş olan Ramazan Ağa ve ta'bîleri ve ammizâdesi Mehmed Ağa mutarassîd olan fiten-i fitneyi kaldurub ve kışla-i hümâyûn etrafına toplayub 'î mâl-i eslihaya başlamış olduklarından ve nush-ı şer'îyyi kabul etmediklerinden verilen mürâsele-i şer'îyye üzerine artık avn u nasar hazret-i kahlâr müntekime istinaden ve imdâd-ı rûhâniyeyi cenâb-ı hayrî'l-berîyyeye 'îtimâden mukâbele bi'l-mülk icâasına ibtidâr-ı bağı bunların menâzili arasında ehl-i ırz hânesi yok hükmünde olduğundan ve kendüleri mukaddemce çok hâne ve hânedân yıktıklarından iş'âl-i top ve tüfenk sâ'ikâi âsâr olunub onlar minarelerden ve esvâk-ı metrislerden ve konak dîvarları mazgallarından muttasıl kurşun atarlar iken mâşâallahu teâlâ asâkir-i nizâmiye ve başı bozuk süc'ânı kol kol dâhil ve hâric belde dâm üzerlerinden mânendît azâb içlerinden nâzil Pençsembe günü vakt-i asrda eşîrâr-ı hâsîrîn muzmahil ve mütesellim-i mûmâ ileyhimin konağında duran alem-i nikbet mürtesimi ba'de'l-ahz mezbûr konak ve sâir mecma-ı fîsk ve fitne olan dekâkîn ve esvâk âteş-i kahr u ilâhî ile rehîn-i ihtirâk ve zümre-i bâğıyeye ol gün " ve'l-teffetü's-sâkı bi's-sâkı" sırr-ı zâhir olarak elhamdülillâh

vatana âsâkîr-i nizâmiye vesâir cünûd-ı müti'ın muzaffer ve mansûr ve ale't-tahmîn binden mütecâviz eşhâs-ı hâinîn müdemmir ve makhûr olmuş ve müehhîran ammizâdesi Mehmed Ağa Sardunya ve Ramazan Ağa Fransa konsoloshânelerinde idüğü bi'l-istihbâr müzekkere istârıyla târîh-i arıza günü alınmış ve mütesellim-i merkûmun hâzeni halef ve akrabasından Bazu Ağa ve meşhur Ebû Arrâc gibi daha elliden mütecâviz sû-i mizâc lâ ilâc vücûd-ı habîse ve ayak takımından yüzden ziyâde liâm-ı fitnedir zincîr kılınmış ve bunlara imdâd için havâlî-i Haleb'e gelen Aneze ve haymenişîn bulunan sekîn-i urbânî rûz-ı zafer-i berûzun ferdâsı Cum'â günü akşamı tisyâr olunan süvârî-i nizâmiye ile on saat mesâfede basdırılıb külliyyetli aġnâm ve hayvânât-ı sâireleri sürülmüş ve buradan kaçan ve kendülerinden karşı çıkanlardan otuz nefer tutulmuş ve bu vecihle müyesser olan zafer şâyân-ı teşekkür bulunmuş olduğundan dua-yı deymûmet ömr ü şevket ve iclâl-i hilâfetpenâhî tizkâr ve bedhâhân Devlet-i Aliyye taraflarından şâyed kal'a ve kışlayı almışlar ve asâkîr-i nizâmiyeyi bozmuşlar şöyle itmişler diyerek ol havâlîde erâcif müdhîşe neşr olunur ve işitülür ise mücib-i hadşe olmamak üzere hasbe'l-husûsa beyân-ı vâkî'ü'l-hâle ibtidâr olunmuş olmaġla 5 Muharrem 267.

6- ZUHÛR-I BAZI AHVÂL VE TEFÂ'ÛL-SÂL-İ CEDÎD-İ SA'İD-İŞTİMÂL

Bi hikmeti'l-lâhi tealâ sâl-i sâbıkın evâhîrinde bu magûle vukûat ġayr-i me'mûle Rûm-ili ve Anadolu'nun ba'zı mahallerinde dahî zuhur etmesi Dersââdet'te neyyir şevket nâm kâlyon-ı hümayûnun cepehânesi iştiâl ile derûnunda bulunan altıyüzden mütecâviz nüfusun gark-ı deryâ-yi rahmet rabb'ü-müteâl olması ve Maltepe Hastahânesi'nin ba'zı mahalli inhidâmı ve ma'den kömürü mahzen-i cesiminin ihtirâkı gibi âfât-ı müteaddidenin tetâbu'-i husûsan Beriyetü's-Şâm'ın şu bâşılı maddede-i fesâdı esef ve kederi müvellidi olmuş ise de teceddüd-i sâl ile istisâl-i gürûh haybet meâl müyesser olduğundan inşâallahü'r-rahmân bi'l-hamle ahvâl-i ahvâl hayr iştimâle ve kemâl-i inşirâh-ı bâl hazret-i pâdişâh mülki'l-hisâle mübeddel olacağına berâati'l-istihâl ittihâz olunur.

7- TEDBİRÂT-I BÂB-I ÂLÎ

İttifâkât-ı garbiyyeden olarak eşkiyâ-yı Haleb karîn kahr u kereb oldukları ġun ki sene-i hicriyyenin bin iki yüz altmış yedinci Muharremü'l-harâmının üçüncü yevm-i hamîsi idi. Bu zafer-i ahîreden vükelâ-yı fihâm habîr olmadıklarından fitne-i hâsîrîn-i azl valî ile belki teskîn ve te'mîn olunur ve ba'dehu iktizâ'-yı hâle göre hareket ve tedârik-i esbâb-ı mukâvemet kalunur. Re'y ve mülâhazasıyla yevm-i mezbûrda eyâlet-i şehbâ müşârun-ileyh uhdesinden sarf ü tahvil ve Londra sefîri olub muvakkaten Dersââdet'te bulunan devletlü Mehmed Paşa hazretleri me'mûr ve tebcil buyurularak müşârun-ileyhin vüsûlünde bi'l-müzâkere ele geçürülen rüesâ-yı mefsetet istînâsın boyunlarına lâle ve ayaklarına pranga urularak ve sine-i pürkînelerine yâfta takılarak meyân-ı esvâk nâsdan imrâr olunduktan sonra mukayyeden Dersââdet'e gönderilmek üzere taraf-ı zî şeref sadâret-i uzmâdan emr ü işâr olunmaktan nâşi vâlî-i lâhik-ı müşârun-ileyhe mâh-ı mezkûrun yirmi yedinci pazar günü Dersââdet'ten tertîb ve maiyyetleriyle tesrîb buyrulan üç bin miktârı asâkîr-i nizâmiye ile Haleb'e bi'l-vüsûl terzîl ve teşhir evbâşân hiyânet-i semûr maddesinin iki ġun sonra icrâsı bi'l-müzâkere karargîr olmasıyla ol vecihle tenfîz-i emre mübâderet ve hîn-i muhârebede tîġ-i beyderliġinden kuzâr edenlerden mâadâ itizâlden ahz ü girift olunan yüz kırk üç nefer ile rüesâ-yı bî sekîne şeh-i Saferü'l-hayrın on sekizinci pazar günü Dersââdet'e gönderilüb zincire kayd u bend ve emsâle irâe-i 'ibret ve pend olundu.

8- İSTİTRÂD

Tevârîhe âşînâ olan ezkiyâya rûşenâdır ki bir kavm-i âşînin müstehak oldukları nekâl ve nikmetin vakt-i miktârı tekarrüb ettikte makarr-ı ilâhî basar basiretlerine perde-i ġaflet ve hudûd-ı meş'rû'iyeyi bî mehâbe tecavûze medâr cesâret olarak ba'dehû şer'i-adâlet ve ġayret Rabb'ü izzet-i zuhur eder. İşte Haleb eşkiyasının dahî ikâ'-ı fitneyi tertîb ettikleri mukaddemât ve beyinlerinde cereyân eden şûrâ-yı muhâberâta kimesnenin muttali olmaması yâhud ehâlî-yi beldede ba'zısının vukûfu olarak kable'l-vukû' ihbâr ve ihdâr edememesi mahsâ isâbet addolunur. Zirâ evvela ma'lûm olmuş olsa etraftan kuvve-i kâfiye celbine ve sûr-ı sâire tedarikine teşebbüs olmak lâzım gelüb bu dahî kırâat-ı hâliye ile gürûh-ı buġâtın meczûm-ı olarak ibtidâ kal'a ve kışlayı ve mühimmâtı zabta ve mevcûd olan asker ve me'mûrîni 'idâm ile kendülerine miknet-i zâide gelür ve maslahat 'âcilen ve âcilen cesâmet kesb eder idi. Lâkin baġteten hareketleri bâdîi emirde cümleye mücib dehşet olduğü misüllü kendüleri dahî ettikleri ihânetten bi'ttabî' ducâr-ı haşyet olarak acebâ bizim hâlimiz nice olur ve ġasb ettiġimiz emvâl elimizde kalurmu diyerek min tarafî'l-lâhi kalb-ü ġâsîlerine telâş-ı ârız olduğü hâk iken yunmuş kelb gibi çâresiz muârız olduklarına ânifen beyân olduğü üzere bunların ibtidâ tîr-i kaviyyüt-te'sîr bu duâ-yı duâfâ-ya nişâne ba'dehû tîġu kahr-u ilâhî ile makhûr ve perişân olmalarına irâde-i ezeliyye taallük etmiş idüğüne binâen esmâ-i mütekâbile ahkâmını bi'l-icrâ ulüvvü kibr-ü reşide-i felek esîr olan âteş-i serkeş ihtilâl-i rehîn indifâ oldu.

9- Lİ-İRAD-I LAFZA-İ TERCÜME-İ HÂL HUSRÂN İŞTİMÂL MÜTESELLİM-İ MERKÛM

Merkûmun maskad-ı re'si bir be'si Haleb olup üç saat mesâfede Bâbü'n-Nes nâm karye ahâlisinden olmakla karye-i mezbûreye nisbetle Bâbü'nnesi denülüb evâil-i hâlinde zenne-i hamal üzere hamallık ile geçinüb kırk târihinde Haleb mütesellimi kitâr ağası Ahmed Bey nâm zâta hizmet ve refte refte vâlî ve ehâlî-i belde dâirelerine mürâceat ve ba'zı mukâtaatü'n-nez ile bir miktâr-ı iktâb-ı servet ederek o esnâda Cebel-i Dürz emîri Beşîr ile miyânelerinde nasıl ise ülfet hâsıl ve mîr-i mersûmun vesâdatıyla Mısır Vâlisi Mehmed Ali Paşa'nın mahdumu İbrâhim Paşa'nın nazarına vâsıl olup beş yüz nefer tezkiresiyle istihdâm olduğu halde ekser vücûh-ı benâm-ı nef'i ve iclâl ettirmek ile îlâm-ı ve elli altı târihinde müstakillen Haleb mütesellimliğini istihsâl ile nâil-i merâm olarak ba'de'l-künye ve altı Beriyyetü's-Şâm'ın hîn-i istihsâlında belde-i mezbûreye taraf-ı Devlet-i Aliyyeden vâlî nasb olunan müteveffâ Es'ad Paşa zamanında merkûmun beyne'l-urbân adı belli(?) elli olduğundan hasbe'l-îcâb sekiz bin kuruş maaş ve altmış tezkire ve müceddiden kapucu başılık rütbe ve inayetleriyle bekâm ve muahharân ehl-i sūfün ba'zı nâ hemvâreleri def'i gayret san'asına mükâfeeten ıstabl-ı âmire mîrliği pâyve ve nişanıyla dahî karîn-i ikrâm olmuş ve elli dokuz târihinde devletlü Vecîhi Paşa hazretleri eyyâmında kezâlık bu i'tibâr ve imtiyâz-ı mütesellim şöhretiyle tayîn-i nâm bulmuş ve ba'dehû müteveffâ Osmân Paşa valiliği hâlâlinde hiyânet-i mîrî için yâlnız zikr olunan altmış tezkire harcı kat'a olunmuş ve 'âvâm-ı nuhvest encâm-ı ömrü altmış yetmiş olduğu halde âkibet gerek zâde gerek şûd gerçi bâ âdem-i büzürk şûd mustâkı ve ist'idât-ı zâtisi iktidâsı üzere tahsil-i vak'a zâid-i ğaraz-ı fasidiyle vâkı'a-i mündefi'a bî ik'â etmiş ise de gerek kendüsünün ve gerek avene-i hûnesinin ibtil'â eyledikleri hubz-i süzen iken bedduâ-i mazlûmın dokuz boğum hulkûmlarına serî'an halîde olup mu'temed ve kuvvetü'z-zahrî olanlardan Nâsır Ağa nâm bir câhil ve kâsır Dersaadet'e gönderülür iken civâr-ı Haleb'de ve kendüsü Kal'a-i Sultâniye'de esnâ-i müfâre'ada dūr bâş şimşîr tîz asker Rüstem sitiz ile bî siper râh adem olan gürûh-ı mekrûhe mülhak ve resîde oldular. Bezm-i rezmd e cünûd-ı nizâmiye ve ğayrıden ancak otuz kadar şûrânüviş ke'si rahîk menâyâ ve yetmişden ziyâde hizeber pîşe-i veĝâ yalnız ta'mı zaham hûn bâlâ ile nâm ver meydân*ı celâdet vesâir bendegân cengistân-ı şecâat bâ imdâd-ı Rabbü izzet-i rehyâb zafer ü selâmet olarak minelkadîmü's-şân mekârim-i nişân saltanat-ı seniyyeden olduğu üzere müteallakât-ı vefeyâta cânib-i hazîne-i âmireden mâhiye ve mücerred hîn-i ğayret simâte atıyyeler tahsis ve ta'yîn ve asâkir-i sâmiyenin hizmet-i meşhûreleri takdîr ve tahsîn ve mazhar-ı duâ iltifât fevz-i âyât-ı hazret-i emîri'l-mü'minîn buyruldu.

10- LÂHİKA İ'TİZÂR-NÂTIKA

İş bu hâdisenin ber minvâl-i muharrer tekevvününe merkum âlât-ı evvel olduğundan keyfiyyet-i neşvü nemâ ve teayyün ve utüvvü beyân vukûâtın âhirinde alâ kaderi'l-mesmûât ityân ile dehân-ı meftûh devât-ı mazmûm ve dürüşte-i kat'ı cibâl ve tayy-ı saharî ve tilâl ile dürüstî bûke pây kalem-i âcizânem meksûr olduğundan hilâl-i satûrda manzûr olacak kasûr ashâb-ı berâ'a ve berâ'a taraflarından lütfen mestûr buyrulması ricâ-yı vüfûruyla bu mecelle-i saĝıra mahtûm kılındı¹¹.

11-ANTAKYA MÜFTÜSÜ EFENDİNİN DAMADI MÜDERRİSİN-İ KİRÂMDAN YAHYA EFENDİNİN¹² İNŞÂD-KERDESİ OLAN ZAFERNÂME-İ MANZÛM YÂDGÂR OLMAK ÜZERE TEZYÎL OLUNDU

Vezni: Mefâîlün/mefâîlün/mefâîlün/mefâîlün.

Zihî sâhib- kırân-ı mâ'nevî-i mülket-i dünyâ

Ki tîr-i hûn-feşân-ı sırr-ı kerrâr-ı eder îmâ

Nice gülzârı top-ı kahr ateşgâh eder ammâ

Olur lütfuyla külhanlar adîl ü cennetü'l-me'vâ

Adâlet- pîşe lütf-endîşe Şâh Abdülmecîd Hân'ın

Felek seyyâresi fermânber-i arsa-i fermânıdır Hakka

O kân-ı merhamet çâbü-k-süvâr-ı arsa-i himmet

Cebînin nûr-ı nusret eylemiş hurşîdden iclâ

¹¹ Müellif, burada bilmeyerek yaptığı hatalardan dolayı, okuyuculardan özür dilemektedir.(Vak'a-i Haleb,s.22)

¹² Yahya Efendi Antakyalıdır. Âlim bir zât olup, müftülük yapmıştır. Pek çok kere Dersaadet'e gelmiş, Bilâd-ı Hamse pâyesine kadar yükselmiştir. 1314(1896-1897) de vefat etmiştir. Son derece nezaketli, nüktedân olan Yahya Efendi, âlimliğinin yanında edib ve şairdi (Mehmet Süreyya,(1998): C. IV, s. 645).

O denlü buldu âlem sâye-i adlinde âsâyiş
Ki çeşmân-ı peleng olmuş gazâle şem-i şeb ârâ

Memâlik ya nice âbâd olmaz der-i lütfûnda
Ki Efrîdûna re'yin itdirir başları ünsâ

Husûsâ Mustafa Paşa-yı Eflâtûn-ı sîyret kim
Ânu şâh-ı cihân Şehbâ'ya¹³ etmiş vâlî-i vâlâ

Muvaffak eylemiş icrâ-yı Tanzîmât'a Hakk zâtın
Te'âlâ'llah zihî vâlâ tebâr-ı ma'delet-pîrâ

Cihâd u mülk-i umûrî beste-i zincîr-i re'yidir
Olur tedbîrine çok ehl-i dâniş vâlih ü şeydâ

Şecâat tıynet-i pâkinde bir vasf-ı cibillîdir
Şehâdet eylemez mi müddeâma vak'a-i Şehbâ

Bu ahvâli lisân-ı şevkle gelin nev eyleyim
Bir iki beytile tafsîl etsün şimdi icmâlâ

Ahâlî-i Haleb âsûde-hâl olmuşken ahdinde
Kopardı eşkiyası ekserîn bir fitne-i kübrâ¹⁴

Fesad erbâbı esvâb-ı fesâdı eyleyüp ber-düş
Sefihâne nice tavr ettiler bî -pâk ü bâ-pervâ

Kurâ müfsidleriyle cem olup etrâf-ı Şehbâ'ya
Tüfenk ü nîzesin ber-düş eden urbân-ı lâ- tuhsâ

Silah araları birbiri ile bağlayıp mîsâk
Usûl-i hilfi vü (hayat) ¹⁵ hançeri ile ettiler ifâ

O denli gözlerin korkuttular ashâb-ı nâmûsun
Ki en âcizleri bir Rüstem-i devrândır güyâ

Değil zağlanma tâ cevî-i semâya etse de pervâz
Yine arz edemez zâğ-ı muhakkar heybet-i ankâ

Fesadın menbaı ol mîr Abdullah bed-hâhı
Buğât-ı rû-siyehler yanlarından etdiler Paşa

Hezârân mantıku't-tayr ile çok nush etdi ol âsâf
Velî ol pendî zâğ-ı lâne-i nebg etmedi ısgâ

Nihâyet tuttu ol gaddâr-ı bî-ârı hekimâne

¹³ Haleb'in diğer bir ismidir

¹⁴ Vak'a-i Haleb, s.22

¹⁵ Arap kabileleri "hayatın ve hayat-ı re'sin" diyerek yemin ederler. Burada ona işaret vardır (Vak'a-i Haleb, s. 23'teki kenar açıklaması).

Pranga bend ile habs-i belâya eyledi ilkâ

O dem cumhûr-ı eşrâr aldılar Şeyh Yaprak¹⁶ etrâfın
Halebli bir taraftan bir taraf urbân-ı bed- ârâ

Tüfeng- endâzlıktan sel-i şemşîr-i şekâvetten
Felek çarhında oldu nâle-i cân-sûzlar peydâ

Müheyyâ gerçi harbe ceş-i mansûr-ı şehensâhî
Vezîr-i şîr rezmin muntazırlar emrine âmâ

Kesüp ümmîd-i islâhı fesâddan başladı harbe
Kazâyâ-yı tekâbül hükm-i şer'isin-i olup icrâ

Edince toplara mehtâb-ı âteştâb-ı îmâsı
Saçıldı gülle Şeyh Yaprak'tan berk-i hazân- âsâ

Zuhûl etti doğanın akli tfl-ı şîr hârından
Sadâ-yı top-kahrı çün misil-i nefha-i ûlâ

Rücû-ı kahkar ile geçdiler çıktıkları yerden
Hücûm-ı asker-i nusret- eserle zümre-i â' dâ

Geri kalmaz yine deprenmeden aslâ edepsizler
İkâmetgehleri ger rahm-ı mâder olsa da farazâ

Tahassun ettiler husn ittihâzıyla bey- ender pey
O Bâbu'n-Nîreb'i¹⁷ dârü'l-eman mı sandılar âyâ

Tecemmu' ettiler top korkusundan sonra Karlık'da¹⁸
Değil Karlık şerâr-ı topu deryâ eylemez itfâ

Görüp yüz karasın eşrâr Ağyol¹⁹ oldular hayra
Savaştı geçdi gayri başlarından ol karâ sevdâ

Bilip noksanların Mangûsa²⁰ halkı oldular cümle
Huzûr-i dâverîde avf ümîdiyle cebîn- fersâ

Yine evvelki hâlin buldu Şehbâ hüsn-i re'yinden
Velî erbâb-ı iffet hiç meşakkat çekmedi aslâ

¹⁶ Haleb'de bir mahalle ismidir.

¹⁷ Haleb'de bir mahalle ismi.

¹⁸ Haleb'de bir mahalle ismidir. Kelime Türkçe olup, kat konulan yer anlamındadır. Eşilen bir çukur içerisine kışın kar konur ve üzerine önce saman, sonra da toprakla kapatılırdı. Yaz mevsiminde kar çıkarılır, çarşılarda satılırdı. Karlık mahallesi, Babü'l-Hadîd mahallesinin di şında, Tatarlar ve Tellal mahallelerinin ortasında bulunmaktadır. Burada Karlık diye çarşı da vardır (Abdülfettah Ravvas Kal'acı, (1998): s. 269).

¹⁹ Kelimenin aslı Türkçe olup, Akyol kelimesinden türemiş veya "Ağa Yolu" ifadesinden değişikliğe uğramıştır. Türk idarecileri bu mahallede oturduğundan bu isim verilmiştir. Elmacı semtinde bulunmaktadır. Aşağı ve Yukarı Ağyol olmak üzere iki mahalleye ayrılır. Bir çok cami,beş han, bir tane su kanalı ve bir tane de hamam vardır (Abdülfettah Ravvas Kal'acı, (1998): s. 80-82).

²⁰ Haleb'de bir mahalledir. Haleb surlarının dışında bulunmaktadır. Burada aynı isimde çarşı ve cadde de vardır. Bangusa Caddesi'nin batısında, Bâbü'l-Hadîd, Bâbü'n-Nasr ve Hendek Caddeleri yer alır (Abdülfettah Ravvas Kal'acı,(1998): s. 109-113).

Eyâletten fesâd ü cevri bi'l- külliye mahvetti
Bu icrâ-yı mücâzât ile me'cûr oldu bâ fetvâ

Nice mağlûb olur, ol şâh-ı İslâm eylemişken Hak
Livâ-yı şânına *innâ fethnâ*²¹ âyetin imzâ²²

Tekâbû eylemem devrinde aslâ çarh-ı gerdünâ
Benim gibi o da bir bende-i ednâsıdır hâlâ

O kerrâr-ı şecî rezme vassâf olmağa el Hak
Benim tek²³ haydâr-ı kerrâr meydân-ı sühân-ahrâ

Müber hen midhantında sözlerim bürhân-müsellemler
Değildir lâf-ı şâir gibi nazm-ı sâde bir dâvâ

Muzaffer eyleyüp zât-ı şerîfin cümle a'dâya
Füzûn-ter etsün ömr ü şevket-i şâhânesin Mevlâ

Asılsın cevher-i târîh-i Yahyâ tîr-i Mirrihe
Kılıçla kesdi Şehbâ eşkiyâsın Mustafâ Pâşâ(1850/1267)²⁴

Hâlâ Kastamonu ve Trablusgarb vilayet-i celileleri kapu kethüdâsı saâdetlü İbrahim Raşid Efendi b. Numan, mukaddemâ Ticarethane'de kâin mehâkim-i ticâriyye ve divân-ı istinâf ilâmâtı baş kitâbeti hizmetinde bulunduğu hengâmda maiyyetinde bulunup müahharan iktisâb-ı sıhriyyet eden, râci-i eltâf-ı Rabb-i erhamesseyyid Ahmed Rifad b. İbrahim Ethem Efendi mûmâ ileyhî tertîb eylediği Mecmuâ'dan iş bu divânı ve Haleb vak'ası tarihçesi bi'l-ıfrâz ahlâf-ı mürüvvet-ittisâfın hayr ile nâmlarımızı tezkâr buyurmalarına vesile itihâzıyla yâdigâr olmak üzere tahrîr etmiştir.(Sene1888-1889/1306)²⁵

12- SONUÇ

19.10.1850 (12 Zilhicce 1266) tarihi akşamında bir grup eşkiya Bâb-ı Nîreb mahallesindeki karakola saldırmakla olayı başlattılar. Durumdan haberdar olan vali zaptiye güçleri, bir miktar okçu ve bazı sivil memurları da yanına alarak olayın zuhur ettiği mahalleye hareket etti Olayları günü gününe kayıt altına alan divan kâtibi İbrâhim Raşid otuz kadar mübâriz ile hemen harekete geçmiş ve vali bey ile Kal'a-i Atîka'da bir araya gelmiştir.

Kısa bir müddet sonra da Vali Bey, neler yapılacağını görüşmek için Şeyh Yaprak Kışlası'na geldi. Kışla komutanı Ferik Abdülkerim ile müşterek hareket eden Vali bey, kadıya, meclis âzâlarına ve görüşmelerde bulunacak diğer şahıslara haber gönderdi. Ayrıca olayların başlatıldığı Bâb-ı Nîreb mahallesinde ikamet etmenin can güvenliği açısından sakıncalı olabileceğini, kalenin korunması için de cansiperâne hareket edilmesi emrini verdi. Ayrıca Devlet-i Aliyye'den gerekli olanların hepsinin istenmesi, mazlum halkın mal ve canının zarar görmeden titizlikle korunması kararlaştırıldı.

Halep olaylarını çıkaranların başlıca isteklerini şöyle maddeleştirebiliriz: a) Askere alınma ve askere gitmek için çekilen kur'adan affedilmeleri (Masters,1990:4), b) Hıristiyan patrik ve matranların, bayramlarda şehir halkının ileri gelenlerini ziyarete gittiklerinde veya kendilerinin önemli günlerinde, önlerinde asılı duran şekl-i salibi (haç işaretini) kaldırmaları, c) hiçbir zaman açıktan çan çalınmaması ve gayr-i müslimlerin istihdamlarının men'i, d) verginin emlâk üzerinden alınması, e) mütesellimin seçeceği adamın tüfenkçibaşı seçilmesi, f) mâzullerin (emeklilerin) yazılması, g) mütesellimin bir buyrultu ile görevine tayin edilmesi, h) Müslüman hizmetçilerin Hıristiyan evlerinde çalıştırılmaması, ı) Katolik papazın, dîni ayinlerde, altınlarla işlenmiş giysilerle gösteriş yapmaması,

²¹ Kur'an-ı Kerim,Fetih Suresi (48.Sure)'nin birinci ayetinden alınmıştır.

²² Vak'a-i Haleb ,s.23

²³ Tek kelimesi, Farsça'da teşbih edatıdır. (Vak'a-i Haleb,s.24'teki kenar açıklamasından.)

²⁴ Vak'a-i Haleb,s.24

²⁵ Vak'a-i Haleb,s. 24

Yukarıda belirtilen talepler vilayet tarafından, Babîâlî'ye bildirildi. Ayrıca Kilis, Ayıntab, Rumkale ve Reyhaniye kaymakamlarına toplayabilecekleri kadar nefir-i âmm toplamaları, yeteri kadar piyade ve süvari hazırlığının yapılması, başı bozuk askerlerin serbest bırakılıp gönderilmesi, Halep'e ulaşımın kolaylaştırılması, özellikle de Arabistan Ordû-yu Hûmâyûnu müşirine, Urfa ve Ayıntab'da bulunan tabur, süvari ve piyadelerin gönderilmesi, kaymakam ve mirliva paşaların Anze Urbanı'nı uzaklaştırması istendi.

Gelişmelerden olay çıkarıcıların fazlalığı anlaşılınca nefir-i âmmun uygulanması kararlaştırıldı. Kanunlara karşı gelenler, yaptıkları yağmayla yetinmeyip, bazı insanları idam etmiş, bir kısım kadın ve kızları hapsedmişti. Şehirde bulunan askerî kuvvetle harekete geçildi. Nizâmiye askerleri, bazı camilerin minarelerinden ve evlerin damlarından asilere karşı harekete geçtiler Olaylara karışmayan mahalleler Bâb-ı Nireb mahallesinden tecrid edildi.

Gelişmeler sonunda nefir-i âmmın kışlada kalması uygun görüldü. İlâve tedbir olarak Şam'dan iki tabur piyade asker geldi ve arabulucuların yardımı meşâyih, ulular, ileri gelenler halkı aydınlatmak için büyük gayret sarfettiler

Bâb-ı âlî'den gelen emirle, üstün gayretlerinden dolayı Reyhâniye Kâimmakâmı Ahmed Bey'e rütbe-i seniyye ve Kilis Kâimmakâmı'na kapucubaşılığa mahsûs nişanlar, Nüfus Başmukayyidi Mahmud Efendi'ye hâcelik rütbesi tevcih edildi. Birinci derecede öneminden dolayı Mehmed Paşa emrindeki askerlerle hareket ettirildi. Paşa Halep'e varır varmaz olayın ta'miri ve istikârın sağlanması için verilen emir doğrultusunda hareket etmesi kendisine ta'limat olarak verildi.

Ayrıca Birecik Kazası'nda harekete geçen ayak takımı Karantinahane'yi yağma ettiler, Ayıntab'da ve Rumkale'de insanlara zarar verdiler, bazı insanları rehin aldılar. Fakat kaymakamlarının soğuk kanlı hareket etmesi ve Halep vilayeti ile devamlı irtibat hâlinde olması özellikle Birecik'teki isyanın kısa sürede sona ermesinde büyük etkisi vardır.

Birecik'te halk, köylerdeki urban, yaptıklarından pişman olmuşlardı. Acaba bize nasıl muamele olunur diye endişe içerisindeydiler. Vilayet idarecileri ve ileri gelenlerin çoğu halk ile dostça davrandılar Yanlış dedi kodulara fırsat vermemek için Urfa, Sivas, Ankara, Kürdistan, Harput, Musul, Revandiz, Bağdat, Basra, Erzurum, Hakkari, Trabzon, Van, Konya, Kastamonu, Burusa(Bursa) Aydın, Kudüs, Sayda, Humus, Hama, Anadolu, Irak, Arabistan Ordû-yı Hûmâyunları'na, valilere, müşirânara, mutasarrıflara müjdeli haberler gönderildi.

Kazâlarda ve eyâlet merkezinde olaylar tamamen bertaraf edildikten sonra, yönetimde değişiklik yapıldı. Halep vâlisi Zarif Mustafa Paşa Londra sefirliğine, Dersaadet'te bulunan Mehmed Paşa (Kıbrıslı) geçici olarak Halep'e vali tayin olundu. İsyancıların reislerinin boyunlarında lâle(esirlerin boyunlarına takılan halka) ve ayaklarına pranga vurularak, göğüslerine yafta takılarak, çarşılarından geçirildikten sonra, Dersaadet'e götürüldü ve başkalarına ibret olsun diye zincire vuruldu.

KAYNAKÇA

- AKDAĞ, Mustafa (1949). "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve İnkısaflı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti", *Bellekten*, Ankara: Türk Tarihi Kurumu Yayını, Sayı , 51, s.59-63,
- ALTUNDAĞ, Şinasi (1988). *Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı-Mısır Meselesi (1831-1841)*, I.Kısım, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını
- ARSEL, Sadri Maksudi (1999). "Teokratik Devlet ve Laik Devlet", *Tanzimat*, I. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, s.123-124
- BAYRAKTAR, Hilmi (2004). XIX. Yüzyılda Halep Eyâletinin İktisadî Vaziyeti, Elazığ: Fırat Üniversitesi Yayını,
- COMMINS, David Dean (1993). *Osmanlı Suriye'sinde İslahat Hareketleri*, Çev. Selahaddin Ayaz, İstanbul: Yöneliş Yayını
- ELDEM, Ethem, Goffman, Daniel, Masters, Bruce (2003). *Doğu İle Batı Arasında Osmanlı Kenti*, Çev. Sermet Yalçın, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayını
- EREN, Ahmet Cevat (1970). "Tanzimat", *İslam Ansiklopedisi*, C. XI, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayını s.722
- Fatin (1271). *Hâtimetü'l-Eş'ar*, İstanbul.
- İbnülemin Mahmut Kemal İnal (1988). *Son Asır Türk Şairleri*, C. III, İstanbul: Dergah Yayını
- İbrahim Râşid, *Vak'a-i Haleb*, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü, No: 9645
- İPEKTEN, Haluk, İsen, Mustafa (1988). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını
- KAL'ACI, Abdülfettah (1989). *Halebü'l-Kadim ve'l-Hadis*, Beyrut
- KARAL, Enver Ziya (1994). *Osmanlı Tarihi*, C. V. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını
- Mehmed Süreyya (1331). *Sicill-i Osmânî*, C.III, İstanbul: Matbaai Amire
- Mehmed Süreyya (1998). *Sicill-i Osmânî* C.III. Haz.: Ali Aktan, Abdulkadir Yuvalı, İstanbul: Sebil Yayını
- Mustafa Nuri Paşa (1992). *Netâyicü'l-Vukuat*, Sadl . Neşet Çağatay, c. III, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını
- MA'UZ, Moshe (1999). "Tanzimat Döneminde Suriye'de Dinî ve Etnik Anlaşmazlıklar", *Osmanlı*, C. IV, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 288
- MASTERS, Bruce (1990). The "1850 Events In Aleppo" An afterschook of Syria's Incorporation Into The Capitaşist World System, *İnt. J. Middle East Stud.* 22, 3-20, Printed in The United States of America, S.4
- ORHONLU, Cengiz (1990). *Osmanlı İmparatorluğunda Derbend Teşkilatı*, İstanbul: Eren Yayınları
- ORHONLU, Cengiz (1984). *Osmanlı İmparatorluğunda Şehircilik ve Ulaşım Üzerine Araştırma*, Der. Salih Özbaran, İzmir: Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını

- ORTAYLI, İlber (1985). "Osmanlı İmparatorluğunda Arap Milliyetçiliği", *Tanzimattan Cumhuriyete Türk Ansiklopedisi*, C. IV, İstanbul: İletişim Yayını, s.1032-1033
- ORTAYLI, İlber (2004). Osmanlı İmparatorluğun'da İktisâdî ve Sosyal Değişim, *Makaleler I*, Ankara: Turhan Kitabevi
- ÖNSOY, Rifat (1986). "19.Yüzyılın İkinci Yarısında Suriyenin Sanayi ve Ticareti", *Bellekten*, Sayı, 197, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını, s.826-828
- PAKALIN, Mehmet Zeki (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c.II, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, s.639
- TUNALI, Ayten Can (2003). *Tanzimat Döneminde Osmanlı Kara Ordusunda Yapılanma (1839-1876)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Yabancı Dil Tarihi Anabilim Dalı
- RAYMOND, Andre(1995). *Osmanlı Döneminde Arap Kentleri*, Çev. Ali Berktaş, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- SAMUR, Sabahattin (1995). *İbrahim Paşa Yönetimi Altında Suriye*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayını
- SARC, Ömer Celal (1999). "Tanzimat ve Sanayimiz" *Tanzimat*, C. I, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayını
- SAUVAGET, J. (1950). " Haleb", *İslam Ansiklopedisi*, c.V/ I, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayını
- STEFANOS, Yerasimos (1987). *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye*, Çev: Babur Kuzucu, C. II, İstanbul: Belge Yayınları
- TİBİ, Bessam (1998). *Arap Milliyetçiliği*, Çev. Taşkın Temiz, İstanbul: Yöneliş Yayınları